

L'Ajuntament de Barcelona va donar el nom de  
Puig i Miró a un petit carrer <sup>copios</sup> situat a la barriada del  
Carmel i <sup>havèria del</sup> ~~influència~~ al de Lugo, en el qual ~~el~~ ajuntell el  
promia una petita fàbrica d'estèncip, anomenada  
per ell « Mon repò », unie se immola per va  
deixar. Suprimo, en excusar aquestes coses, que la  
falsa anticatòlica dels adins del ~~subarros~~ del  
poder en la ~~vista~~ <sup>i l'horrores</sup> ~~terral~~, i la ~~corri~~ també ~~estravot~~  
amb el nom de tant de gran petició

---















Un x i instant de la desfilada de l'època, vanen  
 donant els comptes de per ells compays necessaris  
 fent a l'Palau i per tota aproximadament d'opositi.  
 Que passava? El que va passar va ser això: per el  
 el Compays fua informant de que l'elita bantana  
 d'epoca ambrosia, el bantament de l'espera a Barcelona,  
 amb un acte d'audacia i l'havia incrementat del fons  
 civil de Barcelona i s'havia instal·lat allí amb cony  
 quants arribats i conllojacionis i comencaven a  
 fer d'autoritat republicana. Els Compays va  
 començar de primera impressio per l'efect produir  
 a Barcelona i va desfer-se <sup>avert</sup> de l'elita d'epoca. Amb  
 una col·la de tota del Palau de la generalitat i  
 d'epoca d'elita de culta alta per tota començat a lo  
 vanen afegir amb el sentit propi, es presenten  
 al senyor <sup>expi</sup> del Pany ~~del~~ per enunciar i  
 d'Intel H. Per ja van mostrar vist, com el <sup>chuchis</sup>  
 i les puns omnis en vanen representant dels propis del

fr Compagnie; i us varen adqwerls expens.  
 Orix i - gader postend blant de bel lousin  
 finitians. Seulle que del Paten del pover  
 et van toudre a mannes d'expens; n'empes  
 d'expens, n'empes, d'expens, n'empes. L'expens  
 quel des des de. n'empes n'empes n'empes.

El Sr. Caceres, el presidente del senado de  
gobernadores i el jefe de la fuerza armada con a tal  
movimiento en comisionado con el fin de oportuno  
i vigilancia por el desarrollo i expansion de  
a tal nueva dificultad. Apella i es un buen  
del exalto de la vida i. En el mismo el Sr. Caceres  
en el del Poder del representante del Poder central.

El fono Provisional de la Repùblica confiere  
 el estafio en el punto cerca de la Compañia, el  
 cual el lea en el mes de 2 meses, sin que el  
 deparat por Barcelona, a la pueria de la <sup>curaci</sup> ~~curaci~~  
 a donde de 7 may o junio, de julio siguiente





amb els dissenys del fardier i certen la neteja de la qual encara.

Be a propòsit de portar de Barcelona alguns dels de festa, que no són tan oficials, sinó interessants i ampliament populars! Desau t' tot el dia els reguers de punt ~~seuen~~ per la Rambla i d'uns carrers costers, sent bandes i músiques i paraules de tots els colors i tots els dialectes, en català, llatí o qualsevol començament de punt poc menys després de mitja tarda: la Plaga de St. Jaume, que deuvent tot el dia arborar i pleurisima, s'hi tot a la tarda i fins ben entrada la nit. Moment de la vigília que la fentada i l'estimació fins pel carrer de St. Jaume fins a la Plaga de l'Angel, pel de Fernando fins a la Rambla i tots els carrers adjacents a la Plaga de mercaderies.

El Sr. Main, que doni aquell dia una prova de la seva enorme ventura  
en física. Després de descansar molt poc, fins al seu descanç, surt ben  
dit, al principi del seu poble de S. Antoni Puyi Rococum, o la Rocca  
de St. Pen n.º 5, a l'any 1817. L'any a que el Palau, i començava, entre  
comissaris i nos comissaris, no els de Barcelona, i'ni de tot Catalunya, que  
anaven a valutar-lo i a oferir-li, com a representant del nou Regim. Per  
l'obra tenia molts afalls i cordals estrets de ma. La desfilada de desam-  
bles i l'ous, fins a la unitat del dignis, hi a 16. I de tant en tant  
l'avin i l'interimpre les converses per volar al Palau del Poble, i l'india  
la gentada que xelamava la seva presència amb colònies, colònies, i que  
del vint el repartia al Poble, li balbucava apolòmiques de mostres de la seva  
potia. No ens que en ~~ex~~ l'història de cap altra poble de la terra, es propi  
co ~~repta~~ un cas igual, d'entencions i d'identificació d'un poble amb els  
representants.

Jo vauig promettere e tambè aquell de. Miquel Ross, el Palau  
acompanyant a molts de les comissions per entrar en a solucar el Dr. Masini  
i molts vegades fent a aquest la presentació de ls motiers, pels lligams que  
amb jo tenia amb la llibertat o apassionar que aquell representaven.

[illegible]

Com aletres, extrin en nostre expolitic el comie pel Sr. Masina.



pey. 251 - 259

262-263 fins a 269 inclosa

272-273 fins a 287 inclosa

(301 - ~~305~~ - ~~310~~)

MANUEL LLEDONOSA S'EMPORTA UNA COPIA  
PER COMPTE DE LA QUE L'ALBERT MANENT  
ENTREGA A JOAQUIM FERRER.

23-12-74

ció de la mateixa, però cap d'ells ho havia intentat o quan menys aconseguit. Ni Carre-  
ras handicapat pel seu caracter independent i superb; ni Llovet, més aficionat a la polí-  
tica de les comarques taragonines o Mias de les de Lleida. Mancava que tingués una visió  
de conjunt, totalitària de la política catalana i dels interessos de la terra nostra.. Això  
ens varem proposar el company Albert de Quintana i jo, que fos la nostra gestió i la nos-  
tra missió primera i això ho aconseguirem plenament.

Abans de cada Assemblea, reuníem a la minoria, ens distribuïem l'estudi dels projec-  
tes del govern, nomnavem ponents, redactavem i discutíem les ~~proposicions~~ proposicions,  
esmenes i projectes a presentar, designavem els que els havien de defensar en una

252

paraula, coordinavem els treballs de la minoria i senyalavem una unitat de criteri per a  
fugir del trist espectacle de les assemblees anteriors. Els fruits de dita tasca ben aviat  
es varen veure i la nostra minoria es convertí en un instrument indispensable en l'obra  
del govern de la Mancomunitat i en factor importantíssim, moltes vegades decisiu en les  
deliberacions i decisions de l'assemblea, que per als ulls de tots els catalans tenia  
tot el prestigi d'un Parlament incipient.

En reunir-se L'assemble ordinària la Mancomunitat de Catalunya, després de la renova-  
ció de les Diputacions en la que foren elegits diputats entre altres, Quintana i jo, varem  
interessar que el Consell de Govern es constituís en la mateixa forma que la nostra Dipu-  
tació de Girona, es a dir, regida per una coalició de forces netament catalanistes o nacio-  
nalistes, respectant, com es de suposar, el predomini de la Lliga Regionalista degut a  
la importància numérica de la seva minoria. Aquella aspiració nostra, aquella vegada no  
fou satisfeta mes que en part, per anteriors compromisos de la Lliga varen fer continuar  
en el govern de l'Organisme elements agens a dit caracter però no va tardar molt la ma-  
teixa finalitat nostra ideològica o rebre el més ampli i satisfactori compliment.

El moment en l'assemblea del mes d'Agost del 1.921, se concedí a la nostra minoria un  
més equitativa representació en la taula d'aquella. En efecte ens foren concedides una  
Vicepresidència, que ocupà el vell company de la Diputació de Lleida, Don Ramon  
i Vendrell i una Secretaria que vaig tenir l'honor d'~~acceptar~~ acceptar en representació  
dels companys.

Permeteme explicar ara el meu debut en les tasques "parlamentàries", diem-ho aixís de  
la Mancomunitat. Va consistir en una interrupció, però tant reixida que em va permetre  
tot seguit, prendre l'alternativa i permetame aquest simil taurófil.

Me sembla que es discutia el pressupost de l'organisme per al nou any i el va combatre el que amb mi havia sortit diputat Empordà, En Josep Ferran i Galtèr, amb l'etiqueta. cp, je explicat anteriorment, d'Unió Monarquica Nacional. En Ferran es va demostrar un pèssim orador, però amb les lliçons que de segur havia rebut del seu Cap i gran amic seu aleshores, Sr. Manuel Rius, diputat per Vila..... i vertader leader de la nostra desunió, el qual portat de la seva fobia antiautonomista i sobre tot anti-regionalista, realitzava, com també he dit, una forta i mal intencionada campanya de desacord de la Mancomunitat en les comarques gironines a base del consabut caciquisme barceloní i altres falsetats per L'estil que als estancats pagesos, sempre egoistes, els inflaven de caps, es va arrancar dit Ferran amb un discurs que volia "esser" demoledor contra l'orientació econòmica i financiera del nostre organisme i usà termes tant poc discrets i sobre tot tant mancats de fonament en parlar de "l'impopularitat de la Mancomunitat" i altres coses per l'estil, que francament, malgrat esser jo gat vell en les lluites polítiques i en aquella casa, no vaig poder contenir-me i en una interrupció a en Ferran, que la Presidència em va permetre i molts diputats i fins part del públic aplaudiren, el vaig acusar de mal patriota i de falsejar els fets i vaig desmentir que a la noble ~~nostra~~ terra de L'Empordà es poguéssin sentir les veus de de les quals pretenia en Ferran esser expressió. Com he dit, i perdoneu l'inmodèstia, aquella interrupció va esser aclaparada ara per al pobre Ferran que acabà rapidament el seu discurs i ja properes vegades no intervingué en el debat de l'assemblea. Jo ja estava llençat. A poc i en la mateixa assemblea ~~dx~~ intervenia ja, com a representant de la minoria, en un debat important, i presentava i defensava proposicions que mereixeren moltes d'elles, l'acceptació de l'Assemblea.

(fulla suelta)

253

#### La Qüestió dels Telefons de la Mancomunitat

Me trobava jo a Madrid per un afer del Centre de Dependents, a de 1.922 - 23 quan me va ésser plaent ajudar en les ~~seves~~ <sup>seves</sup> gestions a una Comissió del Consell de la Generalitat que havia anat a parlar amb el Govern i amb els representants parlamentaris d'un afer molt delicat que havia ~~presentat~~ plantejat el Cos Oficial de Telegraf al nostre Organisme Capital. La Mancomunitat s'havia emprés pel seu compte els servei de Telèfons en la nostra terra i havia donat un gran impuls al mateix, instal·lant-lo en un gran nombre de pobles que en mancaven per desídia de la companya . Era aquella una de les mes belles i populars realitzacions de la Mancomunitat que prestava un gran servei i utilitat a Catalunya i portava un instrument més de vida i de progrés a la nostra terra. Aquell servei l'havia organitzat la Mancomunitat en forma simple i pràctica, pres-

cindint, tot el que podia, de burocràcia i de despeses innecessàries, amb el sol fi de perfeccionar el servei i de dotar del mateix al major nombre possible de pobles, sobre tot les petites aglomeracions habitades. Doncs bé, allò havia estat vist sempre amb mals ulls pel "Cuerpo Oficial de Telegrafo", que pretenia que el servei afectava a l'ordre públic i per tant incumbència de l'Estat i que el \_\_\_\_\_ en el mateix havia de pertanyer exclusivament al susdit Cuerpo. Aquella sorda protesta de la burocràcia activada pels anticatalanistes i enemics de la Mancomunitat, s'havia agreujat de tal manera que el Cuerpo arribà a prendre una actitud de franca intransigència i de protesta contra la Mancomunitat i menaçar amb una vaga general si l'estat consentia que el nostre Organisme seguis realitzant el servei. Naturalment, tot allò de "separatismo" i d'egoisme de los catalanes, va sortir repetidament en aquella campanya, per a posar volta a la qual, com he dit, una Comissió del Consell de la Mancomunitat es va traslladar a Madrid per tal de convencer al govern de que l'actitut del susdit Cuerpo era absolutament injustificada i moguda només que per finalitats polítiques i per un sentiment de animositat a les coses i institucions de la nostra terra. La Comissió la formaven els Sres. Vallés i Pujals, Mi i Guasch, aquest darrer Conseller Ponent del Servei de Telèfons. En tenir esment de la meua estada a Madrid, aquells companys me pregaren que jo m'unís a ells en les seves gestions i aixís ho vaig fer molt gustosament.

Tots plegats, doncs, varem visitar no sols al President del Govern i al Ministre del Ram, sino també a les més significades personalitats parlamentàries i dels diversos partits polítics. De tots, i com també era \_\_\_\_\_ en temps de la ~~Mancomunitat~~ de la Monarquia varem rebre bones paraules, promeses d'estudiar l'assumpte "con carifio", elogis a la Laboriosa Catalunya etc.etc. en ff "paraules, paraules, paraules" com deia Hamlet. L'enrevista més pintoresca va ésser amb el Sr. Rafael Gasset, repetides vegades ministre, l'anima de la famosa política \_\_\_\_\_. El Sr. Gasset era el polític que més es distingia per la seva fobia catalana i amb això o sense se li atribuïa l'ésser l'instigador o inspirador d'aquella campanya contra la Mancomunitat, no pas la 1ª ni la més greu que tingué que afrontar aquesta. Doncs bé el Sr. Gasset que no cal dir ens rebé també molt amablement i casi en família, -en un saló de casa seva on hi tenia un billar- ens va mostrar sota d'aquest, un munt de telegrams que ens va dir que eren del "Cuerpo" susdit demanant-li (?) suport en les seves gestions contra la Mancomunitat, bé i dient-nos: "Como ven Udes. la cosa tiene importancia i gravedad"

La gestió del Consell de la Mancomunitat en aquell afer, va tenir certa eficàcia, doncs malgrat les protestes del "Cuerpo" en qüestió, els telèfons seguiren a càrrec de la Mancomunitat, fins a la desaparició de la mateixa. Be es veritat que es va transigir un xic

nomenant a dos o tres alts funcionaris entre els elements oficials.

No vui acabar aquesta referència sense recordar que el Cuerpo de Telegrafos que tal campanya d'escandol va realitzar contra el servei de Telefons de la Mancomunitat, no va tenir ni compensada la protesta quan en temps de la Dictadura de Primo de Rivera, aquesta va entregar a una empresa estrangera el propi servei que segons ell -quan el realitzava la Mancomunitat- afectava a l'ordre públic i, per tant havia d'ésser d'exclusiva i indelegable competència de l'Estat Central....

### CONSELLER DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA

Va arribar la primera de les dues Assemblees anuals ordinàries de la Mancomunitat de l'any 1.923 que es va retrassar un poc i fou celebrada a darrers del mes d'agost. En ella s'havia de renovar el Consell de la Mancomunitat per un altre període de dos anys: 1.923 - 1.92<sup>5</sup>. Les eleccions provincials celebrades en el mes de juny, poques modificacions importants varen ~~presentar~~ portar en la composició política de la mateixa. Nosaltres la minoria catalanista-republicana varem sofrir <sup>una</sup> ~~una~~ disminució d'un parell de diputats a conseqüència d'una derrota electoral -deguda a les males arts del caciquisme- en la província de Tarragona i a la del company Joan Casanovas i Maristany, que anava a la reelecció pel seu districte de Vilanova - San Feliu i tampoc triunfà. Cal dir en honor a la veritat, que en Casanovas ja no pertanyia a la nostra minoria, ~~dans~~ la qual el tinguérem que separar pel seu esperit indisciplinat, que no volia subjectar-se a la <sup>i</sup> coacció que havíem donat a la nostra minoria, des de l'entrada del company Quintana i meva. I a mi em va tocar el trist <sup>d'haver</sup> de comunicar a l'Assemblea de la Mancomunitat que aquell company que per altre part mereixia la simpatia de tots nosaltres, ~~ja~~ ja no portava la representació del nostre grup en les seves intervencions -la major part apassionades- en els debats. En compensació per la província i districte de Girona, varem veure triomfar en aquelles eleccions al company Miquel Santalí i <sup>, que va ésser aquell el primer càrrec públic</sup> que va desempenyar i després tant brillant carrera política havia de fer sota el ~~regim~~ <sup>regim</sup> republicà, com es sabut. A Girona, en aquelles eleccions <sup>regionalis-</sup> ~~regionalis-~~ <sup>tes</sup> i republicans varem derrotar completament al bloc de monarquics i cadlins, amb la qual cosa les nostres respectives minories augmentaven el nombre de llurs diputats.

En els <sup>o</sup> converses per a la renovació del Consell i de la Taula de l'assemblea de la Mancomunitat, nosaltres els republicans, varem proposar als regionalistes -nos al exemple de la Diputació de Girona, amb tot i que varem haver de vencer resistències per part dels nostres companys de Tarragona que estaven inquiets

i amb raó, contra els regionalistes, per la participació que aquests havien pres en les malifetes comeses en les eleccions celebrades en aquella província i a conseqüència de les quals els fou presa als republicans la majoria i el govern de la Diputació corresponent. Amb tot, va imposar-se als tarragonins el seny i el sentit patriòtic i acceptada que fou l'intel·ligència pels dirigents de la minoria regionalista de la Mancomunitat, que era la més important puig representava ella sola més de la 3<sup>a</sup> part dels diputats, varem acordar anar al copo en la elecció del nou Consell. A nosaltres, els republicans, se'ns reservaren tres llocs en el mateix, dels altres 6, 5 els ocuparen regionalistes i per indicació d'aquests, a la qual nosaltres ens sometirem amb complaença fou respectat en el seu anterior lloc en el Consell, el diputat per Tarragona n'Anselm Guasch, el qual malgrat el seu caracter de liberal-monàrquic, havia actuat dins la Mancomunitat, com un acabat i noble defensor d'aquesta i dels interessos de la nostra terra i que en la qüestió dels telèfons, de la qual he parlat abans, demostrà una gran fermesa de caràcter.

254.

L'elecció del nou consell s'efectuà el dia 31 d'agost en que precisament s'escau el meu sant i el copo va reixir completament, trionfant la candidatura de la coalició, per una important majoria de vots. Jo que vaig tenir el número més reduït de vots, 33 ó 34, vaig obtenir 10 ó 12 vots més que cap altre candidat de la candidatura de l'oposició, formada per monàrquics, reformistes, lerouxistes.

Un cop elegit el consell, els consellers ens varem repartir les ponències o Departaments de la Mancomunitat en la forma següent:

Presidència: Joan Puig i Cadafalch  
 Hisenda: D. Joan Vallés i Pujals  
 Cultura: D. JOsep Sol i Mestre  
 Beneficència: D. Jaume de Riba i d'Espanya  
 Obres Públiques: D. Agustí Riera i Pau  
 Telèfons: D. Anselm Guasch Foraster  
 Ferrocarrils i Obres Municipals: Pere Lloret i Ordeix  
 Agricultura: D. Pere Mias i Codina  
 Política Social: D. Ramon Nogués i Comet.

Així constituït el nou Consell es presentà a l'Assemblea a donar-li compte de la seva constitució, essent rebut el nou Consell per diputats i poble amb grans aplaudiments i visques a Catalunya.

Con he dit, dels 9 consellers, 5, els Srs. Puig i Cadafalch, Vallés i Pujals, Sol, de Riba i Dr. Riera, eren regionalistes; 1 monàrquic, El Sr. Guasch; els altres tres pertanyien a la minoria republicana-nacionalista.

La Ponència que se m'adjudicava a proposta meua i acceptació masiva del Consell, era de nova creació, totes les demés funcionaven ja feia temps. L'únic conseller novell vaig ésser jo. Tots els altres reelegits.

El fet de coincidir la data amb la diada del meu sant ho varen aprofitar els periodistes de la casa que havien estat companys meus durant un llarg nombre d'anys, per a trametre'm una afectuosa salutació a la qual vaig correspondre degudament i en lloc de donar-me fums jo, vaig fer que ells ne fessin amb una

Aquell fou el darrer Consell de la Mancomunitat de Catalunya, el darrer consell legítim de la legítima Mancomunitat. Molts pocs dies després de la nostra elecció ocorregueren en la nostra terra capitalíssims fets polítics que trasbalsaren tota la vida política del país i ocasionaren la mort d'aquell organisme, en el qual tantes esperances tenia posades Catalunya i que tant interessat tasca realitzà en sols 10 anys d'existència. Perquè si bé, la Mancomunitat de les Diputacions Catalanes, sobrevisqué un quant temps a la dissolució de les mateixes elegides pel poble, i els diputats governatius nomenats per la Dictadura que ens succeïren a nosaltres, varen reconstituir la "Mancomunidad de Cataluña" la verdadera Mancomunitat, la legítima i d'esperit català va morir amb la desaparició d'aquelles diputacions legítimes i adhuc la Mancomunidad, al cap de poc temps d'una trista història de relaxaments i d'humiliacions davant dels dictadors, també rebé d'aquests la puntada de peu que la feu saltar a l'ahir definitiu.

### La fi de la Mancomunitat de Catalunya

En efecte, la nit del 13 de setembre d'aquell mateix any 1.923, el capità general de Catalunya D Miquel Primo de Rivera y Orbaneta, en franca rebeldia contra el poder de l'Estat publicava un Manifest en el quall se proclamava Dictador i demanava el Poder per a ell i uns quants militars mes, amb facultats omnímodes. El rei vacil·là aparentment (farsa tot, doncs el Cop d'estat fou realitzat pel general d'acord amb ell) durant un parell de dies, segurament esperant veure quina seria la reacció del país i sobretot del govern constituït, que era un de liberal-reformista presidit pel Sr. Garcia Prieto, Marqués d'Alhucemas i del qual ne formaven part, entre altres, Els Srs. Salvatella i Portela Valladares, pero ~~xxx~~ com ni el país aterit per les lluites socials i la crisi econòmica es va regirar amb energia contra els que volien usurpar el poder i les colles permaneixien també silencioses i aparentment aterides (esperant, sens dubte, col.laborar anat amb els nous amos del país) finalment el Sr. Primos de Rivera trionfà ~~enxxx~~ son intent i sortí de Barcelona cap a Madrid el dia 16 a la nit per a formar i presidir el Directorio Militar que anul·lava totalment la Constitució del del 76.

Me sembla recordar que aquell 13 de setembre es va escaure en un dimecres. S'havia inaugurat fets pocs dies, en els pabellons de Mntjuich, una exposició del Moble i el Consell de la Mancomunitat havia estat convidat a visitar-la junt amb les demés autoritats per el dèvendres d'aquella setmana. El nostre president Sr. Puig i Cadafalch, no sols no volgué ajornar la visita amb motiu de les circumstancies polítiques que havien sobrevingut, sinó que tingué un interès especial en que l'efectuésim i ens pregà amb gran interès, a tots els consellers residents a Barcelona que l'acompanyéssim, com aixís ho varem fer. De les demés autoritats hi assistiren el capitan general Sr. Primo de Rivera, i algunes altres. L'Ajuntament de Barcelona que ja havia concorregut corporativament al l'acte inaugural de l'Exposició, s'excusà de fer-ho.

Aquella fou la única vegada de la nostra vida que tractarem personalment, per uns moments i sols per unes paraules de <sup>sentida</sup> i obligada cortesia, amb el nou Dictador d'Espanya. Dic això perque en certa "Historia del R<sup>lu</sup>inado de Alfonso XIII" (pag/ 443 i 444) de la que es autor el Sr. M. Fernández Almagro s'afirma <sup>exac</sup> insistentment que el company Vallés i Pujals i jo varem rebre del Dictador l'encàrreg de redactar un projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya (i) si bé aquell va prescindir(?)

nostre treball. Jo no sé quina font d'informació li permeté al Sr. J. Almagro exposar una inexactitud tant grossa "así se escribe la historia" podríem dir-li a tal autor. Si hagués estat exacta tal fet hauria demostrat per part del dictador certa confiança i certa relació amb nosaltres i per això, jo afirmo, per la meua part, que mai vaig tenir amb aquell altre tracte ni altra relació que aquelles brevíssimes paraules de salutació primer i de comiat després, que vaig tenir amb ell la tarda del 15 de setembre del 1923, en un dels Palaus de Montjuich i amb motiu de l'aludida Exposició del Moble. Ben al contrari del que podria

al·ludit del susdit historiador(?), nosaltres junt amb els altres sis companys de la minoria republicana del Consell de la Mancomunitat varem exposar ben aviat la nostra desconfiança absoluta i la nostra franca oposició al règim de la Dictadura establert pel General Primo de Rivera, en un document oficial del que parlaré tot seguit.

Ara bé, es indubtable que els regionalistes pensaven diferentment que nosaltres en els primers temps del cop d'Estat, que ells creien que aquest realitzaria algunes reformes orgàniques que beneficiarien a la nostra terra en un sentit de una major amplitud de facultats. Jo no crec que mai els regionalistes es fessin l'il·lusió de que el General Primo de Rivera concedés l'autonomia a Catalunya però sí crec que el Dictador els va donar motius per esperar d'ell alguna concessió administrativa favorable al nostre país. Abans de donar el general el Cop d'Estat, essent capità general de Catalunya amb alguns significats regionalistes i contextulians seus, eren entre altres, el Sr. Marqués de Caxpe, senador i Claudi de Güell, aleshores diputat per Arenys. També el Sr Ventura i Ca, feia de tant en tant alguna visita a Capitanía General.

El nostre president Sr. Puig i Cadafalch, sense ésser molt explícit deixava entendre que alguna cosa sabia de suposats oferiments del general al seus amics regionalistes. El fet és que en els primers moments els regionalistes catalans adoptaren envers la Dictadura Militar una actitud que es pot dir simpatitzant en quan varen creure que aquella venia a restablir en una forma l'ordre social a Espanya i espectant en quan al tracte que rebria d'aquella, Catalunya. Al cap de pocs dies de ~~ens~~ instituí el Directori Militar el Sr. Puig i Cadafalch, per la seva pròpia iniciativa i sense acord del Consell, enviaria a Madrid, com a observadors ens va dir, a dos companys del Consell: els Srs. Vallés i Pujals i Mias, que eren sempre els encarregats de les "relacions exteriors" podríem dir. Dits companys varen estar uns quants dies a Madrid, recollint impressions respecte a la orientació que en quant als pobles de Catalunya adoptaria el nou Règim i quan van tornar varen comunicar-nos les seves impressions, que ja no eren gaire optimistes, desgraciadament.

Quan dits companys van tornar de Madrid, jo tenia ja redactat i un document o comunicació al President del nostre Consell en el qual la minoria republicana d'aquest feia constar la seva completa i absoluta condemna contra el Règim de Dictadura com a dels drets i llibertats populars i la nostra també completa i total desconfiança que un Règim de tal mena pogués sentir i satisfer cap de les aspiracions de Catalunya, basades en l'amor a la seva llibertat i al dret d'autodeterminació dels pobles. Afegíem que nosaltres no abandonàrem els nostres llocs que per la voluntat del nostre poble ocupàvem en el Consell de la Mancomunitat, però que si la Dictadura intentava situar-nos en posició humiliant, intervenint en la vida orgànica d'aquella en sentit coercitiu de les minses facultats que se li havien reconegut, els abandonàrem per a no fer-nos complir de tal intromissió que rebutjàvem . Aquell document va tardar a ésser presentat alguns dies al Consell, però un cop signat per nosaltres tres, els companys Mias conseller d'agricultura, Lloret, Conseller de Ferrocarrils i Obres Municipals, i jo fou entregat oficialment al nostre President en una de les sessions del Consell celebrades abans de finir el mes de setembre o a primers del següent, octubre.

Ara bé, a la caiguda de la Dictadura, l'escriptor Sr. Artur , va publicar un llibre titulat "Catalunya sota la Dictadura" en el qual s'ocupava de l'actitud del Consell de la Mancomunitat en produir-se el cop d'Estat i blasrava la passivitat d'aquell davant del nou Règim afirmant que el mateix va tenir certes esperances posades en aquest, creient que concediria a Catalunya be l'autonomia administrativa o majors facultats. Com que l'acusació ~~marx~~ contra el consell feta pel Sr. era in totum in-solidum, es a dir sense discriminació a cap dels seus components, jo em vaig creure obligat a adreçar al Sr. una lletra en la qual precisava la nostra actitud oposada al Cop d'Estat i al Règim de Dictadura, tot seguit d'esdevenir aquell i feia esment del Document en el qual els companys Mias Lloret i jo precisàvem i donàvem estar oficial a la nostra posició dins del Consell. El Sr. va contestar-me molt amablement dient que ignorava el fet i que tindria la satisfacció de fer-ho constar en la forma que jo volgués i sempre en qualsevol altra edició del seu llibre que es publicués. Ignoro si així darrer ha estat possible i me n'alegraria també per restablir la "veritat històrica" com pel Sr.

L'existència del susdit document que porta data de 18 setembre 1923, de la minoria republicana del Consell, redactat i al cap de pocs dies del Cop d'Estat fou reconeguda llealment pel mateix ex-President nostre Sr. Puig i Cadafalch, en uns articles que publicà a La Veu de Catalunya poc després de caure la Dictadura del Gral Primo de Rivera, això és, pels mesos de març o abril de 1.930, articles en els quals intentava el Sr. Puig i Cadafalch, defensar la seva actitud personal que tant blasmada fou durant aquells esdeveniments històrics.

Encara que la separació dels nostres càrrecs de diputats i de consellers no va venir fins a primers dies del mes de gener del 1924, es pot dir que l'obra de la Mancomunitat quedà ja estroncada en ocorre el Cop d'Estat del General Primo de Rivera, puig des d'aquella data i sobre tot, des de que es va precisar netament l'actitut hostil dels dictadors envers el nostre organisme i contra tota concessió de self-governement, per migrada que fos, a Catalunya, la Mancomunitat de Catalunya foy en realitat un cos insepuite. Les reunions del Consell sols s'efectuaven per a despatxar els assumptes administratius de tràmit i per a "canviar impresions" els consellers sobre les males noves que venien constantment de Madrid i dels organismes de l'Estat Central a Catalunya.

el nostre President, a darrers d'octubre o primers de novembre va tornar a enviar a Madrid els companys Mias i Valls i Pujas, però aquests, en tornar, van portar impresions tant pesimistes que ja ens consideravem imminent, aleshores, la nostra dissolució o quan menys la nostra destitució del càrrec de consellers.... i als pocs dies, ens enteravem de que el nostre President Sr. Puig i Cadafalch es trobava a París per afers d'estudis (!). Haig de dir en honor a la veritat que la conducta del President de la Mancomunitat, ens produí a tots un fort encis i una molèstia personal justificada puig era abandonar els companys en mig de la tempesta... Els més indignats contra ell eren els mateixos companys seus de Partit, els regionalistes, sobre tot el Sr Valls i Pujas, que s'expressava en termes de gran duresa.

El nou Règim havia ja iniciat a Catalunya una política de precaució ferma i intransigent contra tota manifestació de catalanitat i de catalanisme, perseguint a significades personalitats catalanes, clausurant associacions, suprimint periodics i publicacions redactades en català, en una paraula, manifestant clara i el seu esperit anticatalà i i fent caure definitivament la vena dels ulls dels que inconscientment o conscientment en els primers moments del cop d'Estat asseguraven a Catalunya que el nou Règim seria quan/ menys respetuós amb l'esperit d'aquesta.

Per l'absència del nostre President Sr. Puig i Cadafalch i en virtut del Reglament orgànic de la Mancomunitat, la presidència interina d'aquesta fou ocupada pel 1er. Vicepresident de la Taula de l'Assemblea, company D. Jaume Estapé i Pagés, el qual realitzar amb nosaltres una trista missió, la de "vetllar un mort" com podríem dir gràficament. Però ho feu amb tanta fermesa de caràcter, amb tant sentit d'honestetat i de companyerisme i sobre tot, amb tal esperit de catalanitat, que es guanyà la simpatia de tots nosaltres i el seu pas per la Presidència de l'inolvidable

Mancomunitat de Catalunya en aquelles tristes diades de la fi de la mateixa, mereixen el respecte i el record afectuós de tots els bons catalans.

A primera de desembre arribà al consell la referència de que al igual que havia fet amb els ajuntaments, la Dictadura anava a disoldre totes les Diputacions Provincials elegides per sufragi universal i encara que no sabem si dictaria també la dissolució de la Mancomunitat, com pel fet esmerçat, l'Assemblea també resultaria dissolta i substituïts els diputats per altres de governatius, varem entendre que devíem convocar la susdita assemblea per donar compte als companys de la situació i adoptar l'actitut que es creïés adient.

La nostra assemblea extraordinària es va celebrar pocs dies abans de Nadal d'aquell any i ha estat la darrera reunió del Suprem Organisme de la legítima Mancomunitat de Catalunya.

Presidí l'Assemblea el President d'aquesta D. Antoni J. Llopart, que vania ocupant la presidència feia 3 o 4 anys amb molt d'èxit. La Reunió fou molt breu i molt curta, puig hi assistiren mes dels 3/4 parts dels diputats de Catalunya. El nostre president efectiu Sr. Puig i Cadafalch ens envià un document del qual donarem compte a l'Assemblea, intentant justificar la seva absència i adherint-se als acords de la mateixa puig ja sospitava que serien presos amb sentit de l'alta responsabilitat del moment i del nostre mai descuidat patriotisme. Aquell document, la veritat sigui dita, va deixar molt fred a tothom. Després de que el Sr. Puig i Cadafalch havia sortit de pocs dies abans de París amb el propòsit de venir a Barcelona, tornar-se a posesionar de la presidència i presentar-se tot el consell en ple davant d'aquella històrica Assemblea, però que en arribar a Perpinyà s'havia reunit amb el seu gendre i secretari particular, Sr. Ramon Cunill i Bas..., el qual no sabem quines referències de la situació a Barcelona li devia donar o de la situació personal del nostre president; el fet es que aquest no va continuar el viatge i se n'entornà a París deixant-nos el document susdit en substitució d'ell. Per això aquell document va mereixer de l'Assemblea l'impresió dolenta esmentada.

El president accidental Sr. Estapé, pronuncià un vibrant i solemne i seré discurs en el qual exposà clarament i franca a l'Assemblea la situació i els perills que es temien d'un immediat acte de força ~~contra~~ contra les corporacions provincials elegides pel poble, fet que entranyaria la dissolució total i completa del organisme suprem de la Mancomunitat. També exposà el temor que sentíem per la mateixa continuació d'aquesta, i dels quals hi havien ja símptomes prou clars per l'actitut hostil envers la mateixa que constantment es rebia per part dels nous diputats de l'Estat. El consell per boca del Sr. Estapé, no aconsellà res als diputats legítims representants del poble de Catalunya, confiant-se en

al seu patriotisme però comprometent-se solemnement a complir i <sup>per</sup> ~~acomplir~~ els acords que adoptessin. Després del discurs presidencial, a proposta em sembla, del Sr. Mico i d'alguns altres diputats es nomenaria una comissió de representants de totes les minories per a que proposessin un acord. La comissió redactà una proposició molt i breu en la que "apellava davant l'Història" contra tot acte de força que es realitzés contra la Mancomunitat, fidel exposició de la voluntat del poble de Catalunya, es donava per satisfeta de la tasca realitzada per la mateixa i es demanava la fe de tots en els destins de la pàtria malgrat totes les malvestats i tots els odis imposats per a fer-la desviar del seu camí. Aquella proposició fou aprovada amb unanimitat amb la sola reserva de llurs vots que feren dos diputats, els quals tinc la pena de dir, que representaven el meu estimat Empordà i per tant eren doblement companys meus: els Sr. Ferran i Galtier i Rafael Torroella. La Dictadura els premià després aquell acte de traïció al esperit de la terra i a la voluntat dels cos electoral fent-los diputats governatius.

259

Aquella, com he dit fou la darrera reunió de l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya, organisme suprem d'aquesta. Vingueren les festes de Nadal i de Cap d'any que per a molts catalans foren festes ben tristes com també explicaré- i a començaments de l'any nou, 1924, el 4 de febrer, aparegué en la Gaceta el decret de dissolució de totes les diputacions espanyoles i la substitució dels diputats elegits per sufragi universal, per persones que designarien els respectius governadors civils. Al final del mateix decret es declarava que es deixava subsistir la Mancomunidad de las Diputaciones de las cuatro provincias catalanas, naturalment amb la nova composició governativa de les mateixes.

Al cap de pocs dies en efecte, els governadors civils -que ho eren encara els mateixos governadors militars- de les quatre provincies catalanes publicaven les llistes dels nostres substituïts i nosaltres erem separats dels càrrecs que per la voluntat del nostre poble, veniem exercint. Als Diputats de Girona, el Governador Sr. Arturo Cassi -general d'artilleria- ens envià uns oficis en els quals ens comunicava que quedavem "cesants", com si haguessim estat nosaltres uns empleats o buròcrates qualsevols....

Aquell Sr. Cassi, be mereix que li dediqui un record més extens. No crec que cap altra província en disfrutés altre d' més bo". La seva fòbia contra tot lo català era portada a extrems inconcebibles, de veritable pertorbat. Figureu-vos que certa vegada va dir que per a ell tant mereixedor ~~ser~~ d'ésser afusellat era el Sr. Alfonso Sala, (compte de , President de la Unión Monárquica Nacional, President de la "Mancomunidad" governativa com en Puig i Cadafalch o el Sr. Cambó. Una certa vegada també es va rebre ~~subir~~ d'ell a l'oficina d'obres Públiques de la Diputació de Girona una comunicació

en va        els nostres adversaris! Constituïa en efecte, una veritable dèria dels adversaris de la Mancomunitat la qüestió dels comptes d'aquesta. Pretenien els        buròcrates de l'Estat, que la Mancomunitat venia obligada el mateix ~~xxx~~ que les Diputacions i Corporacions locals, a trametre els seus comptes anualment al Tribunal Especial <sup>Central</sup> encarregat d'examinar el de dites Corporacions, i fins en certa ocasió, poc abans de la meua entrada al Consell de la Mancomunitat, un ministre poc afecte a Catalunya i del nostre Organisme, el Sr. Francisco Benjamin, va dictar una disposició completament infonamentada i que no va complir-se, imposant tal obligació a la Mancomunitat, però a dita exigència s'hi oposà sempre el nostre Organisme amb sòlids motius legals i de prestigi. En efecte: cap de les disposicions orgàniques de la Mancomunitat imposava tal requisit a aquesta i a més, com que la Mancomunitat no feia més que realitzar serveis que les Diputacions li confiaven o        , entenia que sols a la reunió de les 4 diputacions, que constituïa l'Assemblea de la Mancomunitat, venia obligada, com així ho havia fet sempre, a rendir comptes de la seva gestió. A més d'això, les Diputacions Mancomunades complien escrupolosament anualment llur deure legal de trametre al Tribunal susdit els seus comptes particulars i com que en aquests figuraven totes les partides cedides o reintegrades a la Mancomunitat pels serveis que aquesta en llur delegació, realitzava, entenguerem sempre els dirigents de la Mancomunitat, ja des del temps de la seva instauració, que amb el compliment de dita formalitat per part de les diputacions restava satisfet aital prescripció legal.

Doncs be, encara no es va constituir la pseudo Mancomunitat els diputats governatius varen nomenar una comissió d'entre ells, encarregada d'examinar els comptes dels 10 anys de funcionament que partava el nostre organisme i aquella comissió durant mesos i mesos estigué enfeïnada a donar feina al personal de la casa en dita tasca, de la qual n'esperaven molt        per a posar a la picota els diputats de l'organisme, però que els resultà completament endebades i malgrat algunes garrotades i insults insidiosos publicats a la premsa, res progueren trovar que no estigués en regla tant des del punt de        de la més correcta comptabilitat, com de la més acurada justificació. Aquella comissió de diputats        la formaven els Srs. Dionís Conde un dels amos del Siglo, Garriga-Nogués, banquer i el nostre ex companys de la Diputació de Girona, Sr. Torroella, agent d'accions. Tres tècnics, doncs!

També el Consell de la falsa Mancomunitat s'apressà a trametre a Madrid la paperassa d'aquells 10 anys, que naturalment serví només que per a augmentar les muntanyes de paper que es conserven o conservaven al l'arxiu del Tribunal Central esmentat. Com que tots aquella paperassa està redactada en català, figureu-vos quina/// afició han de sen-

tir els buròcratas madrilenys a posar-hi ma.!...

No poguen fer res contra els <sup>dirigents</sup> ~~capitans~~ de la Mancomunitat, el Consell Governatiu d'aquesta les emprengué contra el personal de la Corporació, distingint-se especialment en aquella tasca odiosa de persecució dels funcionaris el Ponent o Conseller de cultura (?) Sr. Darius Romeu, Baró de Viver, el qual suprimí la major part d'institucions ~~municipals~~ creades per la nostra Mancomunitat i que havien fet avançar la cultura catalana considerablement i a més li havien donat prestigi internacional obrint-li les portes i la comunicació amb tots els grans organs de cultura de l'estranger i d'espanya mateix. Tot això acompanyat d'una campanya de publicitat escandalosa per afegir el sarcasme al dany causat al personal i a les institucions. Però malgrat tota aquella persecució i campanya de difamació, tinc la convicció de que l'immensa majoria dels catalans no van quedar convençuts d'altre cosa sinó de la mala sang d'aquell Baró i de la seva traïció a l'esperit racial.

Com he dit, malgrat la desvirtuació que sofrí la Mancomunidad Sr. Sola i companys, no fou tampoc agradosa als Dictadors i centralistes a ultrança i aquella durà ben poc. A primers del 26 ja no existia i es tornaren totes les facultats traspasades a les diputacions. El Sr. Baró de Viver en premi als merits que havia contret en el Palau de la Generalitat, passà a ocupar l'Alcaldia de Barcelona on realitzà una tasca semblant a la que havia efectuat a la casa del davant, si bé en ella no tingué que fer / / mes que continuar la gestió del seu antecessor Sr. Alvarez de la Campa, militar retirat, però amb tot l'esperit anticatalà i de casta propi del seu estament. La presidència de la Diputació de Barcelona l'ocupà per tot el temps que encara durà el règim de Primo de Rivera, el meu antic condeixeble i company de toga en Josep Maria Milà i Camps el qual el rei feu Comte de Montseny en premi a la seva fidelitat monàrquica. En la presidència de la Diputació el nou comte es distingí per les seves maneres senyorials i per obres i restauracions fetes al palau i edificis propietat de la Corporació,

com per exemple, aquelles pintures murals del Saló de St. Jordi, que traqueren tota severitat al mateix i totes les característiques que presentava, fent-lo un mosaic d'estils i de gustos i un paisatge d'anecdotes històriques, naturalment tendencioses; i aquell park gòtic tant discutit i aquell famos i caríssim escalfa-panxes de l'antic saló del Consell de la Mancomunitat en el qual hi feu gravar el seu ~~estat~~ <sup>escut</sup> (?) senyorial; i aquella vaixella de legítim baccarat i sevres que només serví una o 2 vegades,; i aquella lampara feta portar de Venècia..

En sortir nosaltres, els consellers legítims i prendre possessió de la Casa pel seu propi compte, nosaltres no els en donarem perquè en cap forma volguerem reconèixer-los com a tals -el Sr. Sola i els seus companys remarcaren que havia desaparegut d'una vitrina ad hoc que la contenia, una riquíssima bandera catalana que alguns anys abans havien re-

galat a la Mancomunitat, els catalans residents a l'Amèrica del Sud per iniciativa del Centre Català de Buenos Aires i que fou portada a Barcelona per a fer-ne entrega solemni al nostre President, pel benaimat català Dr. Josep A. Aleu, resident de molts anys en la Ciutat del Plata. Els Sr. Sola i Companys s'indignaren tant d'aquell fet que ho posaren en coneixement de l'autoritat judicial, la qual no tingué més remei que obrir un sumari en el que tots els antics consellers foren citats a declarar, sense que poguessim dir res sobre el cas, perquè realment res ne sabíem, jo pel menys ho puc assegurar aixís per part meua, malgrat que algun mal intencionat va fer correr la broma de que per aquells dies m'havia vist sortir del Palau amb un cotxe i portant un gros farsell, cosa absolutament inexacta, però que serví per a que el senyor jutge, al que segurament deurien haver xiulat l'orella dediqués especial atenció al meu interrogatori. Aquella bandera tornà a la Casa quan caiguda la Dictadura el Berenguer, per anar al restabliment de la normalitat constitucional restablí provisionalment i de manera automàtica, amb representants de Corporacions, les Diputacions Provincials i nomenà President de la de Barcelona al benemèrit català i jurisconsulte prestigiós, Don Joan Maluquer i Viladot, el que com explicaré més endavant, se proposà el restabliment de la Mancomunitat de Catalunya i ho hauria de segur realitzar de no venir i l'enfonsament de la Monarquia a la seva ben intencionada tasca. Avui ja es pot dir que aquella bandera fou confiada a un alt funcionari de la Casa que fou també acomiadat pels "governatius", el qual la tingué oculta durant aquells anys i la tornà ell a la Casa en caure la Dictadura, amb ell entrà també la precitada bandera. Però de tot això repeteixo, jo aleshores, res en sabia i em penso que tampoc la major part dels companys del Consell; amb tanta discreció i reserva es portà l'afer!

En deixar els nostres càrrecs, per l'acte brutal i arbitrari desposseïció comés per la Dictadura, varem acordar els consellers seguir en relació i contacte tant per a fer front a qualsevol atac personal que contra nosaltres poguessin cometre els dictadors o els seus satèl·lits, com per a orientar en el possible a la nostra gent en aquells moments difícils i . A tal efecte varem convenir en reunir-nos quan menys una vegada al mes i decidirem fer-ho al volt d'una taula i en àpat fraternal. El lloc escollit fou l'entressol del Restaurant Mastra, que encara aleshores existia a la Rambla del debutant per davant del gran Teatre del Liceu, sobre la llibreria Verdaguer. Allí, en efecte, tingueren lloc les nostres reunions durant tots els 7 anys que durà la Dictadura; als primers temps semanalment, després, quan aquella s'estabilitzà i per la por o l'indiferència, l'opinió pública estava absent dels afers de l'Estat, mes de tant en tant. I vull dir que tots els consellers, que eren majoria, que residien fora de Barcelona, assistiren sempre a aquells cordialíssims àpats, per a assistir als quals havien de fer considerables esforços i sacrificis.

No parlaré d'altres activitats d'aquest durant aquells anys anteriors al Cop D'Estat, per a no allargar més aquest capítol. Seguiré, ara, abans de parlar especialment de la persecució odiosa de que fou objecte el Centre per part de la Dictadura, en la narració de les primeres actuacions d'aquesta en relació a Catalunya.

### L'Unió Jurídica Catalana

Poc abans de la Dictadura- a darrers del 22, si mal no recordo i com un fruit més de l'esperit d'exaltació catalanista que existia aleshores, un grup d'advocats i altre gent de toga varem constituir una entitat de professionals anomenada " Unió Jurídica Catalana" que tenia per finalitat estatutària vetllar pel respecte, defensa i / millora de les institucions jurídiques catalanes però en realitat exercia una fiscalització sobre les <sup>activitats</sup> ~~actuacions~~ del personal de la Justícia a Catalunya, entre el qual s'havien produït masses cassos de desafecte a la nostra terra, als seu Dret i al seus usos i costums jurídiques.

Va neixre Unió Jurídica Catalana per l'iniciativa d'alguns companys de l'acadèmia de Jurisprudència de Barcelona i especialment del del membre distingidíssim i ex-president de la mateixa D. Oriol Anguera de , que en aquells temps sentia la "vibració patriòtica" amb un apasionament propi del seu temperament.

L'Unió Jurídica Catalana era, doncs, una entitat de "combat", un organisme creat entre els ~~curials~~ <sup>curials</sup> de Catalunya com un bastió més de lluita pel catalanisme.

La Junta de l'Unió era , de cinc persones solament. President ne fou, per dret propi, son iniciador Anguera de ; vicepresident en Lluís Jover i Nunell; , el Sr. Martí i Miralles o en Lluís Llot i (no ho recordo prou be), jo, vocal i en Francesc Masferrer, seguidor entusiasta en aquell temps del Sr. Anguera, secretari.

Com he dit, l'unió no pogué actuar molt temps, perquè la Dictadura impedí que es desenvolupés i l'ofegà, de tal manera que en caure aquella, entenguerem tots que era inútil la seva reinstal·lació.

Però en el poc temps de la seva actuació, ~~mentre~~ lliurà alguns durs i bons combats, constituint per al personal de la justícia en tot el territori de Catalunya, un sever controleur de les seves activitats, tant en l'ordre oficial, com en el polític.

El cas més important que motivà la seva intervenció fou el d'un cert jutge de primera instància del Partit de la Bisbal, que en unes festes públiques celebrades en dita vila havia protestat publicament de que es toquessin els Segadors i arribà a fer detencions i processa a alguns joves de la població per dit motiu. Tota la premsa catalana partí d'aquell cas i protestà amb energia de l'actitut d'aquell " " jutge anticatalà.

(final del full apart)

La Junta de l'Unió Jurídica Catalana en plé va fer una visita al president de l'Acadèmia Territorial, càrrec que exercia aleshores el magistrat Sr. Alvarez de la Vega, per a reclamar -no res menys- que el trasllat immediat del dit jutge catalanofob. El Sr. Alvarez de la Vega vengué tenir excuses per a la conducta d'aquell funcionari i entre ell i el Sr. Anguera se suscità un diàleg de tons vehements com poques vegades s'haurà sentit en un despatx de President d'Audiència. Però l'Unió, va aconseguir el seu propòsit: no sols el jutge en qüestió va ésser oficialment sinó que, al cap de poc temps, demanava canviar de jutjat fora de Catalunya.

L'Unió tenia diversos i seriosos propòsits, en pro del <sup>Nostre</sup> ~~Nostre~~ Dret, entre ells, l'impulsar la codificació definitiva del mateix, tant necessària. Però, com he dit, tingué vida molt curta i no va passar a tot de projectes.

### L Dictadura a Catalunya

Tots aquells que com els prohoms regionalistes, s'havien fet algunes il·lusions respecte a la posició que adoptaria el nou Règim Dictatorial implantat a Espanya pel General Primo de Rivera, varen rebre aviat un fort i merescut desengany. No tardà molt, en efecte, el nou Règim -aleshores constituït en Dictadura Militar- a demostrar una completa i absoluta aversió per totes les coses de Catalunya, no sols contra el catalanisme militant, sino contra totes les manifestacions i aspectes de la catalanitat, contra tot allò que representava una exteriorització de l'esperit català o distintiu d'un poble. Les entitats i associacions de cultura foren igualment perseguides que les entitats de caràcter polític, àdhuc l'inofensiu i vell centre Excursionista de Catalunya. A poc de constituir-se el Directori i de nomenar aquest les autoritats de Catalunya (els governadors militars foren nomenats governadors civils provisionalment) es publicaren unes llargues llistes d'associacions de a les quals se prohibia actuar en les quatre províncies catalanes i en dites llistes no sols hi figuraven centres polítics, sino també associacions de balladors de Sardanes. I el mateix ocorregué amb moltes entitats de caràcter liberal o republicà, a excepció de les de caràcter lerrouxista, que foren respectades casi totes. Fins diversos centres adherits a la Lliga R<sup>eg</sup>ionalista, foren clausurats. No cal dir que un dels primers de les moltes llistes, fou el "nefando" Centre Autonomista de Dependents.

També fou prohibit lçar la bandera catalana si be més es permeté fer-ho <sup>con</sup> juntament amb la de l'Estat monàrquic i sempre que aquesta tingués lloc preferent i fos de major tamany.

Nombroses personalitats polítiques foren també perseguides, així com els dirigents de sindicats i organitzacions obreres.

Vingué més tard, cap a darrers de setembre d'aquell mateix any 1923, <sup>la dissolució,</sup> ~~la dissolució~~ dels Ajuntaments elegits per sufragi universal i llur substitució per llistes de regidors governatius entre els quals hi figuraven persones o del tot desconegudes o massa conegudes com a Barcelona, per exemple, els Srs. Martí i Ventosa, Alvarez de la <sup>la</sup> ~~la~~, Gonzalez del Castillo, Garriga i altres per l'estil. <sup>amb una transformació completa</sup> de la vida municipal i foren molts els empleats acomiadats illegalment i diversos els cassos de suïcidis entre alguns infeliços d'aquel estament, llençats a la misèria i a la picota.

A què seguir? No em proposo pas explicar el pas de la Dictadura a Catalunya, tema sobre el qual a la caiguda de la mateixa foren publicades diverses i molt interessants obres, que seran sempre bones a consultar pels historiadors d'aquell període.

Però dit tot això i posada ben bé en clar la nostra posició davant d'aquell règim que fou de molta ~~apassionada~~ i convençuda oposició des del primer moment, tant ~~maximament~~ personalment com en l'exercici del càrrec que aleshores ostentava -cosa que ja he explicat- dexeume dir amb igual objectivitat i franquesa, que aquell règim de dictadura implantat i mantingut durant 7 anys pel General Primo de Rivera no es distingí pas certament, per una crueltat excessiva; sobre tot si el comparem amb els Règims de Dictadura constituïts en altres països i també en el nostre, posteriorment.

Si no hagués estat la gestió del General Martínez Anido a Governació, la qual es distingí no sols per la seva "severitat" excessiva; sino també i principalmen per les seves administratives, el Règim del General Primo de Rivera, hauria estat una "Dictadura de color de rosa" com m'han sentit a dir molts diverses vegades. En efecte, es veritat que aquell règim perseguí amb certa duresa els seus enemics, que arribaren a ésser molts, la casi totalitat dels homes <sup>polítics</sup> ~~polítics~~ del nostre país, així monàrquics com republicans, però es que no deu considerar-se això com mitjà natural de defensa? Es que un règim de força, veu mai amb indiferència l'oposició a la seva continuïtat? Es cert doncs, que aquell règim

<sup>, feu treballar abundantment a Consells de Guerra i sales de Justícia,</sup> Però en general, tingué un respecte a la persona dels seus nombrosíssims adversaris, que deu ésser reconegut i <sup>objectivament i que constitueix</sup> un evident contrast amb el que hem <sup>després en el nostre país, sobretot, però</sup> també en tots els països on hem vist implantats règims de força o totalitarismes. Hi hagueren, naturalment, lamentables i ben censurables excepcions la persecució insultant ~~que~~, per ex. que sofí el jove nacionalista català Jaume Compte i alguns sindicalistes, però allò, repeteixo, foren excepcions no menys condemnable malgrat això.

La millor prova de la relativa benignitat d'aquell règim, és l'escassa aplicació que feu de la pena de mort, que no caigué sobre cap delinqüent polític, sino sobre diversos criminals vulgars, (els lladres o assassins del exprés d'Andalucía, els executors del botxí de Barcelona, els que assaltaren un Banc al Nord o la Caixa d'Estalvis de Tarrassa..) amb els quals cap solidaritat pot sentir una consciència honrada i que no poden estimar-se delictes polítics o socials per ningú que senti dignament un ideal.

Sobre tot deu dir-se en elogi d'aquell règim que no perseguí a ningú per la seva història política, per la seva actuació passada, si no quan es posà en front d'ell activament. Tots els homes polítics adversos a la monarquia, si no actuaven contra del ordre instaurat podien romandre tranquils en les seves llars i dedicar-se lliurement a les seves activitats professionals - àdhuc literàries, sense ésser molestats per a res. Així ho varem fer molts. Els escassos exilis que hi hagué de personalitats polítiques, foren voluntaris, per creure que millor podien combatre al Règim des de l'exterior del país (cas Blasco Ibañez) o com a sanció a activitats contràries al Règim (cas Unamuno).

De mi puc dir que mai vaig ésser objecte de cap persecució policíaca ni de cap sanció. Unicament vaig rebre en dos ocasions la visita de la policia, en una d'elles per a practicar un sumari registre no sé amb quina finalitat però que em va semblar que no devia tenir gaire importància puig es limità a obrir-me uns calaixos de la meua taula de despatx i encara demanant-me previ permís; i l'altre en cerca d'informació sobre cert distingit polític que no vaig poder facilitar per la raó senzilla de que era per a mi persona absolutament desconeguda i sols per una \_\_\_\_\_ el meu nom sortí barrejat en l'afer.

En canvi rebia jo i m'encarregaba de distribuir-los amb profusió, els famosos i terribles follets que contra la Monarquia i el Règim Dictatorial, escrivia i \_\_\_\_\_ Blasco Ibañez desde França i la policia mai va enterar-se'n i em penso que això va passar amb molts.

En una paraula -i repetint el que crec que es pensament general - Si la Dictadura hagués estat més curta i eficaç en els seus propòsits inicials -al menys propòsits suposats- atò es posar ordre en el país, acabar amb el terrorisme, anul·lar les colles polítiques que corrompen el Règim, destruir el caciquisme, i endegar la vida política del país vers noves fórmules, la Dictadura del general Primo de Rivera hauria meregut de l'Història un millor record. Però incidí en el que es error capital de totes les Dictadures, la permanència excessiva i inútil en el poder i a canvi no realitzà cap dels seus propòsits renovadors, ni acabà les \_\_\_\_\_, ni el caciquisme, puig tots els vells cacs es convertiren en suport d'ella, ni establí un ordre nou prou fort ni obrí pas a cap transformació salvadora de la vida del país... i per això va caure en mig de l'animositat general

comentaria: "Bien, Dr, será Fulano todo lo que V. dice, però no me negarà V. que es UN ESPAÑOLAZO".

Des de l'any 1.921 era jo assessor jurídic del Col·legi de Metges i per aquesta raó no cal dir que vaig haver d'intervenir també en totes aquestes lluites entre les entitats mèdiques catalanes i els governadors de la Dictadura. Com si en la defensa del CADCI no n'hagués tingut prou! Creieu que varen ésser 7 anys que valien per tota una vida de treball....

En quant al Sindicat de metges, si bé vaig assessorar-lo en diverses ocasions des de l'any 1921, no vaig ésser-ne nomenat en definitiva advocat fins a l'any 1934, quan n'era president el Dr. Manuel Corachan i Garcia, català benemèrit, nascut a València, una de les glòries de la cirurgia catalana i autor, entre altres treballs científics nombrosíssims, d'un "Diccionari de la Medicina Catalana", obra única que bastaria per a perpetuar el seu nom. El Dr. Corachan fou una de les víctimes més llastimoses de la guerra civil i pseudo revolució dels anys 36 i següents. La sedició militar el trovà exercint el càrrec de Conseller de Sanitat de la Generalitat de Catalunya, càrrec que acceptà sense caire polític, com a tècnic només i encara a precís insistents de tots els seus companys del Sindicat i del Col·legi de metges que l'obligaren a acceptar-lo després de oposar ell una tenaç resistència. Malgrat el seu caràcter tècnic -en acceptar el càrrec aixís es va fer constar públicament- i que en esclatar els fets de juliol del 36 deixà el càrrec per a encarregar-se exclusivament de la direcció de l'Hospital General de Catalunya o de Sta. Creu, incautat per les autoritats per a servir als fins de la guerra, fou perseguit amb veritable sanya pels vencedors en la guerra civil, condemnant-lo un Tribunal Militar a perdre tots els seus bens, exili de no se quants anys i el que es més vergonyós, a no poder exercir la seva professió en la qual honorava la nostra terra, si bé dita sentència fou atenuada i se li permeté reintegrar-se a la seva pàtria on moria al cap de poc temps del seu retorn víctima d'una infecció que es va contagiar en l'exercici de la seva professió. Victima dels odis i de la ceguera d'un i altres dels bandols en lluita, ja en els primers mesos de la guerra civil tingué que exilar-se per a fugir d'una infame persecució d'un suposat excilent seu que no era més que un dj chantagista indecent que trovà emperò apoi en aquells moments de total desgavell social, en certs organismes i certes persones que s'aprofitaren de la pseudo revolució per a destorsionar el moviment de resistència popular, amb el seu descarat bandidatge. No sols s'exilà ell sinó que també tingueren que fer-ho els seus 6 fills, el major dels quals, que portava el seu mateix nom, Manuel Corachan i Lloret, i havia ja començat a distingir-se també com a metge trobà la mort exercint en el \_\_\_\_\_, on s'havien refugiat, la professió en el punts de lluita. Una veritable tragèdia la de la família Corachan, com tants

podrien contar-se d'aquell temps  
la deixaren.

que va viure el nostre país i tant trista esto-

## CAIGUDA DE LA DICTADURA I ACTUACIONS POLÍTQUES FINS A L'ADVENIMENT DE LA REPÚBLICA.

Després de sis anys i mig d'una actuació desgavellada i insensata sense una norma fixa i degovern, i d'extendre i agreujar tots els mals que patia el país i que s'havia proposat tallar, va caure el règim de Dictatorial del general Primo de Rivera en mig de l'hostilitat i de la riotade tothom, àdhuc dels mateixos elements que el suportaven en produir la subversió. Temerós sens dubte de l'ira popular, el Dictador fugia vergonyosament a París on moria al cap de poc temps abandonat de tothom i la monarquia intentava salvar-se acudint de nou a un militar per a intentar endegar la vida pública totalment desfeta i corrompuda per l'actuació de la Dictadura.

Dimitia el govern dictatorial de Primo de Rivera, el 30 de gener del 30. Pocs dies després, cap al·l el 6 o 7 de febrer, quan encara "no es moria ningú", va apareixer en el diaris de Barcelona, un que més o menys deia el següent: "l'exconseller de la Mancomunitat de Catalunya Sr. Noguera i Comet i l'ex-regidor de Barcelona D. Joan Colomines Maseras, han acordat trovar-se a dinar plegats el proper dia 11, al Restaurant Sport Rambla de

nº... Si algun altre amic vol també fer-ho, pot fer-se reservar també taula en dit establiment". La finalitat d'aquella nota de societat era manifesta: un convit a celebrar els republicans la tradicional i històrica data de la proclamació de la 1ª República. No crec que cap altra se'ns avencés al company Colomines M i a mi, a treure's l'ensupiment i el dolce fer niente d'aquells anys d'abstenció política forçosa. Doncs bé: heig de confessar aque aquella crida fou un fracàs complet. En prou feines arribarem a una dotzena els comensals. La policia ens deixà dinar tranquilament i a l'hora del café, molt amablement un inspector ens demanà els noms qualitat i domicili, que amb igual gentillesa li varem donar. Ens aixecarem de taula cap a les 3 de la tarda i pujarem Rambla amunt seguits molt discretament pels nostres observadors ens acomiadarem tots a la Plaça de Catalunya... "y no hubo nada"

Així començava per a mi aquell any 30 que de tanta activitat política havia de ser. Al cap de poc temps, començava el vell company Antoni Rovira i Virgili, la publicació de La Nau, diari deia, d'Acció Catalana Republicana. Rovira havia format, poc temps abans de la Dictadura, amb Bofill i Matas, Abadal i Viñals, Vidal de Llobatera,

Masot i Balaguer o alguns altres elements joves de la Lliga Republicana, un Partit que s'anomenà primerament d'acció Catalana i era precisament de tendència democràtica. En un d'aquell nou partit, en les / eleccions generals de l'abril del 23, darrerries de la Monarquia, presentà Rovira i Virgili la seva candidatura per Barcelona i Hauria resultat

Monarquia presentà Rovira i Virgili la seva candidatura per Barcelona i hauria resultat triomfant de no haver-hi hagut una tupinada escandalosa en el districte VII en profit de l'antipàtic candidat lerrouxista Emiliano Iglesias, malifeta que ha passat a la història de la nostra política amb el nom de la tupinada, perquè fou comprovat que perdia Acció Catalana, Lliga Regionalista i radicals s'intel·ligenciaren ja en aquell districte per a derrotar al candidat d'aquella, en la forma poc neta susdita.

Però Rovira, que devia sentir la força del seu vell i sincer republicanisme i a més també havia de sentir-se forçosament incompatible amb la major part de sos companys d'acció Catalana, esperits si bé selectes i de provat catalanisme de formació ideològica ben diferent a la seva. Rovira, dic, aviat va topat amb la majoria dels <sup>dirigents</sup> ~~dirigents~~ d'aquell partit novell i aquest s'escindí, quedant-se Rovira amb la carcassa de l'organització, a la qual donà un nom nou, per a lo qual es limità a afegir-li el mot de "Republicana" per a fugir del confusio- nisme anterior del Partit, respecte a les idees de govern. La major part dels dirigents i reals organitzadors d'acció Catalana -que ~~existia~~ realment en sos inicis no fou més que una disidència de la Lliga Republicana, puig Rovira no fou més que un element sobrevinut, captat per la nova força política - se n'entornaren a la seva vella procedència, la Lliga, com Bofill i Matas, Abadal, i Nonell...

El vell diari La Publicitat, catalanitzat, havia estat guanyat a la causa de Catalunya per aquell estol brillant de joves polítics, però durant la Dictadura, si bé com empresa li fou útil, puig era el diari català més llegit ex en aquells temps, el seu esperit partidista i en el Règim dictatorial Rovira i Virgili que ja era aleshores el millor escriptor polític català, indiscutiblement es va trobar sense diari, la qual cosa i el seu afany de convertir-se en orientador i dirigent d'una força política catalana, el portà a fundar la Nau, que com empresa fou desastrosa per a Rovira, que hi perdé la major part dels recursos estalvis que com escriptor havia pogut reunir i bona part dels capitals que alguns familiars seus i amics íntims -sobre tot Marià Mallol, ex-senador i ex-diputat republicà tarragoní, mecenas constant d'empreses patriòtiques i republicanes- li aportaren.

Encara que Rovira i Virgili me feu l'honor de incloure'm en la llista, que publicà, de col·laboradors del seu diari, poques vegades aparegué la meua signatura en les planes de La Nau, perquè a dir veritat, si bé compartia bona part de l'ideologia d'aquell diari i de son director, en altres aspectes dissentia d'ells, sobre tot en les qüestions de tàctica política i especialment en la de les relacions dels republicans catalans amb els de la resta d'Espanya en aquells moments de la lluita decisiva contra el règim monàrquic. I les poques vegades que vaig acudir a les planes de la Nau va ésser en sentit de polèmica o merament

de polèmica o merament informativa com explicaré més endavant.

Diguem, per a acabar aquesta referència que la vida de "La Nau" fou curta, poc més d'un any. L'actitut sempre indecisa de son director en els problemes ~~xx~~ que la realitat política plantejà en aquells temps i sobre tot, l'errada formidable que cometè Rovira i Virgili en refusar el requefiment que els demés republicans catalans li adreçaren a primers del 31, de formar una sola força política (la que després fou l'Esquerra Republicana de Catalunya) i de lluitar plegats en les històriques eleccions municipals de 12 d'abril del 31 en les quals s'entossudí en fer lluitar Acció Catalana Republicana, sola, tenint un enorme fracàs, contribuïren en gran part a ~~xx~~ la dissolució del seu Partit i a la desaparició de son diari, que ja durant els darrers mesos portava una vida ~~misèrable~~ misèrable.

Haig de parlar ara amb algun detall, d'aquelles gestions per a l'unificació de les fons republicanes catalanes que s'iniciaven poc temps després de la caiguda de la Dictadura i en les quals vaig intervenir d'una manera intensa, constituint la major part de les meves activitats en aquells mesos. En efecte, poc temps després de constituir-se el Govern Berenguer que succeí al dictatorial i que anuncià que la seva finalitat era anar al restabliment de la normalitat constitucional i a permetre el joc de les forces polítiques del país, vam començar nosaltres a Catalunya, un treball d'acostament als diferents grups polítics que tenien per denominador comú l'ideologia expressada en els dos mots: "Catalunya i República", es a dir autonomia de la Patria nostra dins d'un règim estatal republicà.

Com a existents, millor seria dir, supervivents, després dels anys de la Dictadura, hi havia en la nostra terra, el Partit Republicà Català, la carcassa del qual com tinc explicat abans, havia subsistit malgrat la desaparició de l'inolvidable Layret i d'aquell formidable error polític que havia constituït l'adhesió a la III Internacional, com també tinc contat, supervivència deguda principalment a la tasca valenta i magnífica realitzada en temps de la Dictadura ~~xx~~ per Marcel·lí Domingo que continuava éssent el President permanent d'aquella vella força política catalana, en nom i representació de la qual exercia el Sr. Domingo sumant l'esforç revolucionari de Catalunya a l'acció dels demés republicans i democrates espanyols per a enderrocar el règim dictatorial. Existien també les restes insepulcres del antiquíssim Partit federal que havien volgut sumar-se mai al susdit Partit Republicà català, malgrat que en aquest inguessim la major de les velles entitats comarcals,

del famós Programa del 22 de juny de 1894, dels vells federals.

I finalment, hi havia la nova organització dirigida per Rovira i Virgili, o sigui la susdita "Acció Catalana Republicana" que representava ideològicament, una renovació, però de indiscutible de la vella ideologia pactista.

Aquelles tres forces o organitzacions ens varem proposar unir-les o quant menys

menys acostar-es tot el més possible per a acoblar les ~~forces~~ en la tasca capital que en aquells moments pertocava realitzar als republicans; la d'acabar d'ensorrar la Monarquia borbònica, qual vida vacil·lant i decrepita era cosa manifesta i visible, tant a l'interior del País com des de fora.

En efecte i seguint instruccions dels Sr. Domingo, que des de Madrid m'esperonava per a realitzar dit treball a fi de que la força de la Democràcia Catalana cooperés a l'actuació d'organització que estaven realitzant els republicans de tota Espanya per a la lluita que s'estimava seria sagnant amb la Monarquia, vaig posar-me d'acord amb en Lluís Companys i els dos varem convocar al meu despatx als representants del federal i d'acció catalana Republicana per tal de tractar de dit afer. Acceptada, en principi la nostra proposta els tres partits nomenaren llus respectius representants per tal de constituir l'obligat Comitè que efectués els treballs preparatoris. Foren designats: pel Partit Republicà Català, Marcel·lí Domingo, Lluís Companys i jo; pel Partit Federal, n'Enric Bernaldo de L. i Jordan, Adolf Cabús i Clua i Josep Marrasó; per Acció Catalana Republicana, Antoni Rovira i Virgili, Josep Francàs i Narcís Roure, tots tres redactors de 'la Nau', diari que fou el nostre portaveu i donava compte de totes les nostres reunions. Marcel·lí Domingo pogué assistir a molt poques d'aquestes i em confiava generalment la seva representació. Jo estava en constant contacte postal amb ell.

El comitè celebrà durant els mesos de Maig, Juny i Juliol d'aquell any nombroses reunions una o dues a la setmana, totes en el meu despatx, que el tenia aleshores al carrer de Consell de Cent 369, pral. En les qüestions ideològiques i de política interior de Catalunya, l'acord entre nosaltres fou complet i hauriem arribat pot-ser sinó a l'unificació a la Federació dels tres agrupaments. La disparitat ~~marjuna~~ la produí la qüestió de les nostres relacions amb els altres republicans espanyols i es va produir amb motiu d'una lletra que jo vaig rebre per aquells dies, del Secretari General de "Alianza Republicana", D. Josep Giral, convidant-nos a adherir-nos i col·laborar amb ella. Alianza Republicana era l'organisme de lluita contra la Monarquia, que havien constituit tots els partits republicans espanyols i i els homes prestigiosos, com els Srs. Alcalà Zamora, Maura, Rafael Sanchez Guerra, Sanchez Roman i altres, que havien romput amb la monarquia i treballaven conjuntament amb aquells, per a canviar el règim de l'Estat espanyol.

Jo vaig donar compte al nostre Comitè, de la susdita lletra del Sr. Giral i a la vista del seu contingut, els representants d'acció Catalana Republicana plantejaven una qüestió prèvia que a tots ens va semblar encertada i per això la ferem nostra: la de demanar a "Alianza Republicana" es a dir, als demés republicans espanyols que definís més llur posició davant el problema de l'Autonomia de Catalunya, que nosaltres, republicans catalans i autonomistes, estimàvem essencial. Jo vaig comunicar l'acord del nostre Comitè al Sr. Giral, per a que aque

al Sr. Giral per a que aquest el traslladés a Alianza Republicana i li deia que sense rebre la seva resposta no podiem acordar sobre la nostra adhesió als treballs d'aquella.

La resposta es va fer esperar força i es veu que va esser matèria sobre la que els líders militants que dirigien l'Aliança -i es compren- volgueren reflexionar i discutir abans de comprometre's i avançar posicions que com així fou, en el dia de demà que trionfés la República, els lliguessim en una acció de govern del nou Estat. Per fi arribà dita resposta: en ella Aliança Republicana expressava en termes cordialíssims la seva simpatia envers la democràcia catalana, que reconeixia havia exercit sempre un indiscutible mestratge peninsular i una vegada més la col.laboració de la mateixa en la tasca d'impulsar la caiguda del règim monàrquic i l'instauració de la República, la qual deia, era obvi que hauria de respectar la voluntat del poble català i donar satisfacció a l'aspiració autonòmica tant ardentment i amb tanta constància mantinguda per ell.

La lletra del Sr. Giral -veritable document històric que em va ser molt dolorós haver de sacrificar junt amb el meu arxiu polític abans d'emprendre l'exili ens va complaure als representants en el Comitè del Partit Federal i del Partit Republicà Català, sobre tot per la seva cordialitat. No aixís als companys d'acció Catalana Republicana, que la trobaren poc precisa en el tema per ells primordial, de l'Autonomia de Catalunya. Per això no fou possible arribar a un acord en la qüestió de l'adhesió i col.laboració nostres als treballs d'Aliança Republicana i així ho vaig comunicar jo al Sr. Giral -i també al nostre President Marcel·lí Domingo- en extenses lletres en les quals els assabentava de tot l'ocurregut en el si del Comitè i de les respectives posicions adoptades en la qüestió susdita,

Amb això arribàrem al mes de juliol. Virtualment la tasca del Comitè estava acabada i endebades, si bé seguirem reunint-nos mes espaciadament, per les obligades vacances estivals.

Vui afegir ací, abans de passar endavant en aquesta narració, que jo vaig tenir el sentiment d'haver de recordar el Sr. Giral l'existència de la lletra susdita quan en plena discussió de l'Estatut de Catalunya a les Corts Constitucionals on trovà tants obstacles i tant emocionada oposició aquella reforma promesa a Catalunya, el Sr. Giral-ministre d'Estat del Govern Republicà-intentà minimitzar els compromisos contrets pels republicans espanyols en la qüestió de l'autonomia de Catalunya abans de la proclamació de la República. En efecte, el Sr. Giral feu unes manifestacions a la premsa volguent suposar que no s'havia contret cap compromís seriós en dit afet i jo vaig els recordar, en un article que publicà "L'Humanitat"

de Barcelona, l'existència de l'al.ludida lletra, que nosaltres entenem i seguiré considerant-la, ben explícita i categòrica sobre tal compromís.

#### PREPARACIÓ DEL PARTE DE SAN SEBASTIÀ

Aixís vàrem arribar, com he dit, a primers d'agost d'aquell any. A mitjans del mateix em sembla que en el 17 o 18, en arribar a mig ~~frk~~ meu despatx provinent de la nostra residència estiuenca a la Roca del Vallés l'en carregada del meu despatx va comunicar-me que un xic abans havia telefonat preguntant per mi un senyor que li havia dit era D.Josep Salmeron , el qual li havia deixat l'adreça d'un hotel i un nº de teléfon perquè jo em posés en comunicació amb ell tot seguit d'arribar. Aixís ho vaig fer i de l'hotel em contestaren que el Sr.Salmeron no hi era, però que jo em posés d'acord amb el Sr.Companys al qual també havia parlat el Sr.Salmeron a l'efecte de reunir-nos eks tres a dinar.El Sr.Companys, al qual vaig demanar també per teléfon, a continuació, va confirmar-me tal acord i en compliment del mateix cap a les 2 de la tarda passava jo a recollir a l'amic Companys a casa seva Rambla de Catalunya 13 i en un taxi ens dirigirem al Restaurant dels Banys de San Sebastià, a la terrassa del qual ja ens estaven esperant el Sr.Salmeron i en Jaume Aiguadé, que amb nosaltres restà també a dinar. Fou aquella la primera vegada que vaig tenir l'honor d'estrenye la mà d'aquell home honorable i cordial que honorava el seu cognom il.lustre. El Sr.Salmeron va comunicar-nos que havia intentat aquell dematí mateix, parlar amb en Rovira i Virgili i que no havent-ho pogut fer, havien acordat tenir una entrevista a les 4 de la tarda d'aquell mateix dia, a l'Hotel on parava el Sr. Salmeron que era el Continental, puig s'havia proposat aquell tornar-se'n a Madrid, en l'exprés del mateix dia. El Sr.Salmeron emsdigué que el seu viatge no tenia altre objecte que procurar convence al Sr. Rovira i Virgili, com a dirigent d'Acció Catalana Republicana, de sumar les forces d'aquesta a l'acció de tots els republicans espanyols i que venia delegat per Aliança Republicana per a donar-li tota mena de requisits respecte a la posició que, en cas de trionfar, adoptaria la República envers Catalunya. Ens demanà el Sr.Salmeron a nosaltres que l'acompanyessim a l'entrevista amb el Sr. Rovira, tan per fer més pressió sobre ell, com per ~~arimax~~ aminorar les dificultats del diàleg amb ell, donades les condicions físiques del President d'Acció Catalana Republicana. No cal dir que amb gran complaença aixís li ho i en havent dinat, tots plegats ens dirigirem a l'hotel Continental on cap a les 4 començà l'entrevista amb el Sr. Rovira. La conversa fou extensíssima perquè durà fins a quarts de set de la tarda i, si bé fou cordial, no fent satisfactòria com esperàvem el Sr.Salmeron i nosaltres, per l'actitut d'intransigència en que es col.locà el Sr.Rovira, el qual exigia com a condició prèvia a la col.laboració que se li demanava, una declaració clara i

categòrica de tots els partits republicans espanyols de comprometre a donar a Catalunya un ampli règim de llibertat un cop instaurat el nou Règim.

El Sr. Salmerón comunicà al Sr. Rovira, com ja ho havia fer a nosaltres, la decisió dels dirigents republicans de celebrar una reunió plenària -usem el mot de ritual- dintre d'aquell mateix mes d'agost, a la ciutat de Sant Sebastià, per tal de tractar detots el problemes que l'actuació contra la Monarquia plantejava i adquirir compromisos fermes en vistes al triomf en la lluita i l'instauració de la república a Espanya i convidà al Sr. Rovira a que el seu Partit estigués representat en dita entrevista, perquè en aquesta seria un dels punts capitals la qüestió de Catalunya.

Malgrat això, el Sr. Rovira es mantingué en el seu criteri i sols a molts precs de tots nosaltres, accedí a que Acció Catalana Republicana trametés un observador a la susdita i futura conferència de Sant Sebastian. No es va lograr res més d'ell.

Com he dit, el Sr. Salmeron tornà a la nit mateixa a Madrid, un xic descoratjat, com tots nosaltres.

L'observador nomenat per Acció Catalana Republicana per a assistir a la històrica entrevista o reunió de Sant Sebastià fou D. Marià Mallol i Bruch, el qual si bé amic polític -i personal també- del Sr. Rovira i Virgili, ho era també tant o més del Sr. Marcel·lí Domingo, i per això no sols acceptà amb gust la designació susdita (aleshores el Sr. Mallol es trobava precisament per terres del Nord d'Espanya) sinó que en l'entrevista històrica prengué una part molt més activa que la d'un senzill observador,, interpretant amb això pot ser d'una manera amplia el seu comés, però amb satisfacció de tots els republicans espanyols i catalans i amb positiva eficàcia per a la causa de la nostra terra. No cal dir que en la pròpia reunió de Sant Sebastià, en la qual els dirigents republicans contragueren compromisos fermes i seriosos envers Catalunya -que després foren degudament satisfets amb l'Estatut- el nostre President D. Marcel·lí Domingo hi portà la representació de tots els republicans autonomistes catalans i que mercés principalment a ell, s'aconseguí en dita reunió, l'adopció dels acords o compromisos susdits.

#### EL MITING DE L'ULTIMATUM A MADRID

Després de la reunió de Sant Sebastià, la lluita contra el règim monàrquic entrà en una fase de gran violència i fermesa. No era encara la lluita animada i decisiva però l'ambient propici per a aquesta anava formant-se i prpeparant-se seriosament. Abans d'acudir a la mateixa, els republicans tots -nous i vells- i per tal de veure si encara hi havia possibilitat d'evitar-la, de que la Monarquia bonament, patriòticament, pacíficament es convencés de que la seva misió

en la Història d'Espanya era terminada, celebraren un gran o miting públic a la capital de l'Estat, al qual se l'anomenà de l'Ultimatum, perquè realment tenia el caire de tal, a la Dinastia borbònica. El pretext fou la commemoració anual del 28 de setembre de 1868, una altra data històrica de punyent record per a aquella dinastia, en ella qual per primera vegada fou foragitada d'Espanya. El Miting susdit es celebrà a la Plaça de toros de Madrid i en ell hi varen parlar totes les personalitats dirigents del moviment republicà i representants de totes les regions espanyoles. Foren els oradors: D. Gerardo Abad Conde, pels republicans gallegos i D. Diego Martinez Barrio pels andalusos; D. Alvaro de Albornoz per aragonesos i castellans; D. Marcel·lí Domingo per catalans i lleonès; el Sr. Largo Caballero pel Partit Socialista Obrer espanyol; D. Alexandre Leroux, cap del Partit Radical i D. Niceto Alcalà Zamora. Era la primera vegada que aquest es presentava davant un gran consorci popular, com a republicà i per això fou, com se diu, "l'heroi de la festa". L'immensa multitud reunida a la Plaça de Toros i pels seus voltants el feu objecte d'apoteòsiques manifestacions d'entusiasme i, per dir-ho així, restà ungit com a cap del moviment republicà, designació que en triomfar aquest fou respectada per tothom, com es sabut. A ell li va correspondre, ja amb dit caràcter, el donar l'ultimatum a la Monarquia i ho va fer amb una grandiloquència política que l'ànim de tots els espanyols oposats al règim i feu estremir als representants d'aquest. La Monarquia ja no era més que una carcassa que havia de per a ser soterrada.

Jo vaig tenir la satisfacció d'acompanyar a D. Marcel·lí Domingo en dit acte en virtut del meu càrrec si bé més nominal que real, que encara conservava, de Secretari General del Partit Republicà Català, qual presidència, com també tingut, seguia tenint el Sr. Domingo, i per virtut de la qual prengué part en el gran ~~moment~~ que serà sempre inolvidable per a tots els que hi assistirem, puig fou realment una de les més grandioses i fecundes manifestacions polítiques celebrades en nostre país.

#### PRELUDIS DE LA LLUITA ARMADA. EL CAPITÀ GALAN.

A primers de novembre següent vaig tornar a Madrid per a complir deures del meu càrrec de Vocal de la Junta Consultiva d'Assegurances. Com de costum parava a Madrid a una modesta pensió establerta a la plaça de Bilbao nº 1, en la qual feia anys tenia la seva residència a Madrid D. Manuel Domingo, en el qual tenien els amos de la pensió un bon client, no sols per dita raó sinó perquè ell els hi portava clients de tota Espanya i, especialment de les terres catalanes, que per tenir el gust d'acompanyar al nostre Mestre -per tal el teniem ja totes-unes hores o uns dies, ens sacrificavem de jeure en unes cambres modestíssimes i de fer uns repastos també molt modestos i, sobretot, monotons, vui dir de poca

variació, sempre el mateix: uns ous, uns clamars "consu tinta", unes patates freigides ... però la qüestió era veure i parlar amb D. Marcel·lí, informar-se per ell de com es preparava la cosa. Com es sabut el 14 d'abril del 31, en triomfar la República, el poble madrileny en un d'aquells gestos inconscients de les multituds, se dirigí a la Plaça de Bilbao i en un "santiamen li canvià el nom", posant-hi retols -un d'ells a la mateixa casa de la pensió- amb el del republicà català, si bé aquella iniciativa sentimental del poble madrileny no fou després respectada, a petició del mateix homenatjat.

Doncs ben en arribar una de les tardes d'aquells dies en que durà la meua estada a Madrid, a la nostra Pensió i en ~~arribar~~<sup>allí</sup> entrar a la modestíssima cambra que ~~allí~~<sup>allí</sup> hi ocupava el nostre amic, vaig trobar a aquest venint amb un militar, que vestia l'uniforme, cosa que em va estranyar força, perquè si bé per aquells temps el Sr. Domingo rebia les visites de nombrosos militars, tots ells ho feien vestits de civil. En veure'l anava jo a retirar-me (en realitat jo donava a la visita un caire molt diferent i desagradable) quan en donarse'n compte el Sr. Domingo em pregà d'entrar a la cambra i em presentà al seu interlocutor. "El Capitan D. Fermin Galan", va dir-me mentre jo estrenyia la ma per primera i penúltima vegada a la meua vida d'aquell que poc temps després, mitjans de desembre del mateix any, havia d'ésser un heroi i un màrtir. La darrera vegada va ésser en acomiadar-nos d'ell, cosa que feu a la poca estona el Sr. Galan.

Un cop sortit aquest de la cambra el Sr. Domingo, somrient, va dir-me "ja ho veu, amic Noguera, en quins trances ens trovem i amb quina gent ara ens fem". Però ay! de la nostra República si aquesta ha de venir portada per aquesta gent". Amb aquestes paraules que recordo com si fos avui, em féu el Sr. Domingo el seu criteri advers a tota militarada, a que la República regim civil, hagués de ser deguda a una acció militar, a un pronunciamiento més, dels molts que desgraciadament sovintegen a l'història d'Espanya i que ~~far~~<sup>far</sup> foren sempre un entorpiment per a la implantació en ella, de signes de veritable llibertat i dignitat civil....

Després m'explicà el Sr. Domingo què era aquell capità Galan. Me'l descrigué com home intel·ligent i culte, però molt exitable i militar i per tant, d'una actuació perillosa per a una Democràcia assenyada. Tot el que després sapiguérem d'ell en la popularitat que li donà el seu gest heroic però estèril, va donar a conèixer tots els detalls de la seva curta vida, confirmant plenament el judici del Sr. Domingo.

Aquells dies passats a Madrid en la companyia d'aquest foren la darrera vegada que vaig veure al Sr. Domingo abans de la implantació de la República. Amb la natural discreció el Sr. Domingo m'explicà el plans dels dirigents del moviment revolucionari, l'acció que es preparava contra la Monarquia que va frustrar el moviment prematur d'Oscar, el desembre d'aquell any, en el que sacrificaren inútilment, si bé gloriosament llurs vides, aquell capitan Galan i el seu company Sr. Garcia Hernandez, acció que segons sembla resultà frustrada per la negligència o incapacitat d'un dels que després fou prohom del nou règim, el Sr. Casares Quiroga, la responsabilitat del qual he sentit afirmar-la per diversos dels que estaven enterats i compromesos en aquell moviment. Però això no interessa aquí. Vull recordar només que el Sr. Domingo

després d'explicar-me tot el que sabia i podia dir-me de la programació d'aquell moviment, va encarregar-me que trametés als nostres amics i correligionaris de Catalunya les degudes instruccions per a quan "el cas arribés", cosa que vaig fer conjuntament amb el Sr. Companys, el qual aleshores seguia distanciat personalment del Sr. Domingo, com crec tenir explicat i actuava com una mena de representant a Catalunya del Sr. Sanchez Guerra, amb el qual havia establert relació i sostenia seguida correspondència.

La manera magnífica i pacífica, ~~quan el Sr. Domingo~~, que constituirà sempre la seva major glòria, amb que vingué la II República, va fer inútil totes aquelles previsions i instruccions.

Vui dir finalment, que el Sr. Domingo, preveient la victòria d'aquell moviment, ~~demanar-me~~ ~~em~~ demanar-me el meu concurs personal en l'acció de govern que havia de realitzar-se per a consolidar el nou Règim i que jo vaig donar-li la promesa més seriosa i leal d'aital concurs subjectant-lo només a una condició: que el lloc on hagués de portar jo el meus serveis a la República fos a la meua terra, Catalunya i a poder ser, en les comarques on havia actuat com a representant popular. Aquesta condició no em fou respectada mes que amitges com després veureu.

#### A LA JUNTA CONSULTIVA D'ASSEGURANCES

He al·ludit jo al meu càrrec de Vocal de la Junta Consultiva d'Assegurances, que vaig exercir des de el 1930 al 1934. El meu nomenament fou degut a un gest delicat i noble del Marqués de Quad-el-Jebi, quan fou ministre de Treball del Govern Berenguer. La cosa va anar així: El ministre de Treball del Govern de la Dictadura, Sr. Aunós, havia imposat un tribut a les Mutualitats, el qual si bé petit, era oneros per a les mateixes i per això fou molt mal acollit. Això donà lloc a una actuació de defensa de dites institucions d'assegurança popular, temeroses sobre tot, de que aquell impost representés el primer pas d'una intervenció de l'Estat, en la vida de tals organismes, sempre val vista per aquests, qual actuació fou iniciada i sostinguda principalment per la Federació de Mutualitats de Catalunya, que representava i havia acollit i organitzat un coeficient altíssim de les nostres tradicionals germanats, tant arrelades en la nostra terra i que representaven un contingut nombrosíssim d'afiliats, prop de mig mil·lió de persones. Va creure la federació de Mutualitats de Catalunya, que per a donar una major amplitut al susdit moviment i treure-li tot regust de "catalanisme", sempre mal vist pels organismes estatals, era convenient organitzar una Federació Espanyola d'~~assegurances~~ associacions de dita mena i després dels treballs necessaris al susdit efecte, va ésser constituïda la susdita federació, amb ~~seu~~ seu provisional a Barcelona // si bé hi havia el propòsit de traslladar-la a Madrid aixís que es pogués fer-ho. A dir veritat allò no fou mes que un intent ben intencionat i la Federació Espanyola no fou mai mes que un organisme constituït per les mutualitats catalanes, car

i econòmic dels pobles mitjançant informes socials i lleis protectores de les classes menys afavorides per la sort.

A Catalunya havíem creat en dugues ocasions el corresponent grup de la secció Nacional susdita, i d'ell en formaren part homes com el sr. Martí Julià, , Ramon Albó, Francesc Bartrina, Josep M<sup>e</sup> Tallada, germans Montoliu, Ruiz i Castellà, , Campa, Miquel Sastre, , Manzanares, Dr. Boix Raspall,...

En les dugues èpoques de l'existència de dit grup, l'únic a Espanya, ne vaig ésser secretari, i per aquest motiu, vaig entrar en relació amb el Secretari de la Secció Nacional, que ho era es pot dir amb caracter de "perpetuo" l'esmentat sr. i Ros d'abans d'heredar per mort, sense fills, d'un germà seu, l'esmentat títol nobiliari. El sr.

advocat molt competent i sociòleg distingidíssim, erra feia anys, un deal funcionari del nostre Ministeri del Treball, que el General Berenguer li va confiar, com he dit, i en deixar el càrrec de ministre, se n'entronà modestament i simplement, al seu despatx del Ministeri, en el qual serví a la República amb la mateixa competència que a la monarquia.

Tornant al meu càrrec de ex vocal de la "Junta Consultiva de Seguros" anomenada per la llei - diré que vaig exercir-lo fins l'any 1934, puig vaig ésser respectat en les posteriors renovacions dels susdit organisme, que varen decretar els Ministres que succeïren al Sr. tant monàrquics com republicans. Fins que el susdit any 1.934, en una altra renovació disposada per l'aleshores ministre Sr. Manuel Marraco, conegut lerrouxista baturro, va entendre dit senyor que les mutualitats pures no// tenien dret a tenir representació en un organisme que tant directament les afecta i interessa i pura i simplement va deixar-me "cesante". Va dir que el càrrec que devia a l'esperit noble i comprensiu d'un ministre monàrquic, un republicà (?) i \_\_\_\_\_ correligionari me'l treia. Be és veritat que l'un es deia Pedro i Ros de Olano i l'altre Marraco de nom i de fets.

Dintre la "Junta Consultiva de Seguros" vaig procurar ~~amb~~ defensar no sols els interessos dels organismes que jo representava més directament, es a dir els del mutualisme, de les associacions de socors mutus o de tant noble i generosa ~~assa~~ tasca, sino que també en diverses ocasions vaig tenir la satisfacció de defensar -en certa ocasió sol- interessos vitals de l'economia catalana, posats en perill per la malevolència d'alguns vocals representats d'interessos o organismes hostils a la nostra terra i la indiferència dels que havien de preocupar-se més que jo, dels interessos d'aquesta. Me refereixo especialment a la defensa d'importants valors catalans que vaig haver de fer en certa ocasió, trovant-me sol representant català, en reunió de la Junta, contra la proposta de certs vocals d'aquesta, de que fossin eliminats aquells de l'estimació oficial a tots els efectes de l'assegurança, amb la qual cosa haurien <sup>m</sup>sofert enormes perjudicis importantíssims

i ben sanejants títols industrials o immobiliaris catalans, objecte de l'odi d'aquella representants.

El Mutualisme català i l'espanyol tot, va tenir sempre en mi en el sí de l'esmentat organisme estatal, un fidel i resolt defensor perquè, mutualista convençut de tota la meua vida, he cregut sempre que la previsió popular i lliure es la forma més noble i eficaç de l'assegurança i que és deure elemental dels poders públics emparar dita forma de l'assegurança com a manifestació la més noble i eficaç de l'esperit d'associació humana, i això constitueix una glòria de Catalunya, el posseir amb tant nombre i vitalitat, algunes velles institucions de tal caràcter.

### Organització de l'Esquerra Republicana de Catalunya

No van ésser del tot perduts els treballs del Comitè de partits d'esquerra, dels quals he parlat planes enrroera: d'ells <sup>se</sup>sortia l'organització d'un Partit que les circumstàncies varen fer-ne la força política més important de les que han actuat en la nostra terra, la que exercí la supremacia durant diversos anys i la que es principalment responsable pels fracassos, de la pèrdua de les llibertats que Catalunya havia retrobat dins el Règim republicà establert per 2ª vegada a l'Estat espanyol.

Ja he comptat les reunions tingudes amb els representants del partit d'Acció Catalana Republicana, presidit i dirigit per mon antic company del Poble Català, n'Anton Rovira i Virgili i com aquelles a l'estiu del 30 havien arribat a un punt mort, degut a l'actitut adoptada per dits representants -aleshores primordial- en la qüestió de la col.laboració dels demés republicans espanyols en aquelles hores greus i decisives del combat contra la monarquia.

Després de la reunió de Sant Sebastià, encara varem reunir alguna altra vegada els esmentat Comitè, però sense una ruptura definitiva i sense formal varem deixar de veure'ns i les tasques del Comitè varen acabar per consumpció, com se diu. Però la necessitat de l'organització d'una forta entitat republicana catalana, se'ns feu evident als representants del vell Partit Republicà Català. Les coses prenen un caire accelerat, l'agitació política cada dia era més intensa a la nostra terra i apareixien homes i grups darrera els quals s'anaven organitzant froces respectables que ahurien pogut anul.lar-nos. La que principalment havia pogut fer-ho era l'organització respaldada per D. Francesc Macià. Aquest, que havia estat exilat durant tot el temps de la Dictadura, i que havia augmentat la seva popularitat ja gran, després del cop frustrat de Prats de Molló (que si bé serenament considerat, tenia més de sentimental que de seriós, fou l'únic intent armat contra la Dictadura i serví per a una campanya internacional contra aquesta), havia tornat al nostre país, per la condescendència del Govern Berenguer i havia estat rebut com un apòstol per grans multituds catalanes. El Sr. Macià es dedicà tot seguit a reorganitzar el seu agrupament po-

lític, Estat Català, iniciat poc abans del Cop d'Estat del General Primo de Rivera i havia donat al mateix una franca orientació republicana, sortint de l'influència sobre les formes de govern que primàriament havia tingut, com també tinc dit. Aquella nova orientació feia possible l'intel·ligència amb nosaltres fundamentalment, essencial amb republicans.

També havia començat a actuar un grupet de joves que havien llençat un setmanari titolat L'Opinió, força ben presentat, amb totes les audàcies i iconoclastia de la joventut i que fan aviat un nombre públic ben merescudament. Al davant de dit grup hi figuraven Joan Llubí i Vallescà, Pere Comes, Joan Casanelles, Joan Pujol i Font, advocats tots i valors (?) nous en la política catalana. Jo vaig tenir la desgràcia de topiar aviat amb dit grup i de mantenir amb L'Opinió una agra i rosegadora controvèrsia desde les planes de "la Nau", que foren pusades gentilment a la meua disposició. Motiu?, ni'l recordo ni vui fer cap esforç per a recordar-lo. Vui sentar només el fet, que era fatal, per : el de la meua incompatibilitat, des de els primers moments de llur actuació en la política, amb en Joan Llubí i sos companys. Amb ells toparen també, en el si de la nostra Corporació professional: el col·legi d'Advocats de Barcelona. Per disposició del govern Berenguer, les Diputacions Provincials es constitueixen, com ja explicaré amb més detall, provisionalment, amb representants de les principals corporacions professionals oficials metges, advocats &c. i el nostre col·legi nomenà per a actuar de Diputat Provincial el membre de la seva Junta, advocat prestigiós d'excelsa història, sempre respectat per tots i per tothom: el ex alcalde de la ciutat N. Albert Bastardes i Sempere. Doncs bé: el Sr. Llubí, per a fer "du bruit" va recollir signatures i va presentar una petició de reunió general del Col·legi, per a tractar del cas susdit i presentar un vot de censura a la Junta per el nomenament i al Sr. Bastardes per haver-lo acceptat. Cal dir que la nostra Junta era aquella tant arbitrària i perseguida per la Dictadura per la qüestió de la publicació de la Guia Judicial en català, presidida per D. Raimund d'Abadal, que havia estat també pel Govern Berenguer. Volia celebrar l'Assamblea general del Col·legi i demanà pel Sr. Llubí, després d'escoltar tots amb paciència unes quantes procacitats del matí i d'algun altre company, com per exemple, el Sr. Sitges i Furriol, passant del vell i cacic de Torruella de Montgrí i dirigent de la vella "Unió Monàrquica Nacional". D. Juli F., C., varen votar i la proposició del Sr. Llubí fou rebutjada per una enorme majoria, obtingué una votació. Però el proposit del Sr. Llubí i companys, ja estava aconseguit: fer "du bruit" i dir unes quantes procacitats, que materialment a ningú li varen fer aménvar la seva estimació contra l'honorable Junta i al prestigiós company Sr. Bastardes.

Doncs bé, i tornant al que explíavem, els representats del Partit Republicà Català varem entendre que, fracassades les gestions d'unificació amb Acció

Catalana Republicana, havíem d'adressar la nostra actitud a procurar unir tots aquells altres forces que actuaven disperses. Refer el vell Partit nostre com preparavem alguns, fou estimat inoportú i que calia refondre les nostres forces en una nova organització a la qual havíem de procurar sumar aquelles. Fou principalment d'aquest parer, en Lluís Companys, i el nostre President D.Marcel·lí Domingo, hi donà desde Madrid son assentiment en vista de qual cosa ens posarem en relació amb els dirigents dels esmentats grups. Tambè de diverses comarques s'esperonava a tal treball, sobre tot les de Lleida on el prestigi i l'ascendència del Sr.Macià, sobre les velles forces republicanes representades per Joventut Republicana, eren cada dia més grans i hauriem arribat a una unificació comarcal si el Partit únic se hagues estat constituït aviat.

feu que el Sr.Domingo, a primers de Decembre del nostre any 30, poc abans de la sublevació d'Oscà, vingué a Barcelona a col.laborar personalment a dits treballs d'unificació i va celebrar diverses entrevistes i conferències amb el Sr.Macià, Lluís i altres. Amb ocasió del susdit viatge les relacions formals entre M.Domingo i Companys, que com he , estaven trencades des del temps de La Lucha, varen renovar-se amb gran satisfacció de tots els que varem contribuir a "rompre el gel" entre ells dos. Al popular Restaurant Patria , situat a la Plaça de Sepulveda i carrer de Muntaner, es va celebrar un d'aquells dies, millor dit, una d'aquelles nits, un fraternal apat que ens reuní a tots i del qual sortí definitivament impulsat el criteri d'unificació de les forces republicanes de caràcter autonomista i es creà un comitè encarregat de preparar l'Assamblea de constitució del nou Partit, qual denominació provisional d'Esquerra Republicana de Catalunya fou també acordada i acceptada per tots.

En els primers temps, els organitzadors continuàvem reunint-nos al meu despatx, que seguia tenint-lo al Carrer Consell de Cent 369 pral. A certes , vaig encarregar a una impremta una bona quantitat de paper amb aquest membret: "Esquerra Republicana de Catalunya. Comitè Organitzador. Secretaria Provisional: Consell de Cent, 369, pral." de qual paper me va restar una bona quantitat, que naturalment fou aprofitat per altres menesters, previa escapçada del membret. Però aviat vaig donar-me compte, que amb alguna excusa o altre, els companys preferien reunir-se a altre lloc, amb preferència el despatx del Sr.Pujol i Font, cert menys centric que el meu. No vaig fer cap objecció, ans al contrari jo també algunes vegades els acompanyava a casa d'en Pujol i Font, però aviat vaig retirar-me, en veure que no "llogàvem" amb la major part d'aquells nous elements aportats a la política catalana, als quals la abstenció política del temps de la Dictadura, els havia fet molt mal i en el sentit de que naixien a la vida política, carents d'una previa educació i preparació...

Consti doncs, que conegut el que acabo de explicar, Esquerra Republicana de Catalunya, aquell gran partit del qual se me hauria arribat a expulsar si jo no me n'hagués retirat abans, va néixe pel meu treball i a casa meva, si bé certament, aquella participació de paternitat no ting gaire interès en reivindicar-lo.

Com es sabut, Esquerra Republicana de Catalunya, va restar definitivament i oficialment constituïda en l'assemblea que es va celebrar els dies 18 i 19 de Mars de l'any següent, en el gran local de que disposava l'Entitat "Foment Republicà Català de Sans", al Passatge d'en [redacted] de la nostra barriada barcelonina. Jo vaig assistir a dita Assemblea encara amb el meu carrec de Secretari General del vell Partit Republicà Català, si bé també amb representacions d'algunes entitats foraneas. Però vaig pendre p[er]t poc part en els debats, per sentirme ideològicament oposat a bona part de les coses que allí es deien i es votaven. Consti també que la meua incompatibilitat amb els dirigents del mateix Partit i a algunes de l'ideologia d'aquest, no va esser cosa produïda després, a conseqüència de la meua actuació governativa a Tarragona, sinó ja des de els temps inicials d'aquella força política, de la qual portant no s'em pot tenir per un dissident o un desertor. Si bé tampoc això me interessa molt que pugui dir-se.

Com he dit abans, vaig assistir a dita Assemblea amb el cor apenat del caire que prenia la

. Els elements d'Estat Català que seguien al Sr. Macià, varen exercir en ella un predomini ja inicial, que costosament no podria reivindicar en atenció a la reducció de les seves forces comparades amb les del vell Partit Republicà Català, que constituïen més del 80% dels representants. La qüestió de la Presidència del nou Partit, va estar a punt de

o representar el fracàs de l'Assemblea. En els pourparlers previs sobre l'afer s'havia convingut en que dita Presidència fos exercida per D. Francesc Macià i atribuir la Vicepresidència, al Sr. Domingo. Els representants del Partit Republicà Català ens inclinarem gustosament davant la personalitat del Sr. Macià malgrat que en relació a les perspectives més apuntades al Partit, [redacted] que podíem legitimament la presidència del mateix. Però els elements d'Estat Català provocaren una qüestió, que en el fons contenia una maniobra per a impedir que el Sr. Domingo ocupés dita Vicepresidència, amb una mania de llealtat, per tant, al compromís susdit. Dita qüestió fou la de fer aprovar previament ser llançada una amb [redacted] del qual tot afiliat al Partit no podia pertanyer a opa més, i com que el Sr. Domingo presidia, conjuntament amb el Sr. Alvaro de Albornos, el Partit Radical Socialista Espanyol, que feia poc havien constituït, quedava exclòs -ipso facto o ipso jure- de Esquerra Republicana per dit fet i per tant i molt més de la Vicepresidència susdita. Els representants del Partit Republicà Català ens varem haver de posar "serios", com se diu, per a evitar la efectivitat de la tal maniobra i el Sr. Macià

personalment, comprenent ben bé la delicadesa de la situació, ens ajudà a resoldre-la, aconsellant els seus amics a no insistir en la maniobra i a respectar llealment el compromís contret.

Cal dir que D.Marcel·lí Domingo, que es trobava per aquells temps a París, per a fugir de la persecució que contra ell, com contra les principals personalitats republicanes, s'havia emprés pel govern després dels fets d'Osca, no pogué assistir a l'Assamblea constituïent d'Esquerra Republicana de Catalunya.

També els debats de l'Assamblea havien de produir profunda pena al nostre esperit, sincerament democrata, pel sectarisme i que en molts d'ells dominarien. Recordo que s'havia encarregat al Dr.Sr. Humbert Torres, representant de Lleida, una ponència sobre la qüestió religiosa i el Sr.Torres desenvolupa el tema d'una manera magnífica, proclamant la seva doctrina espiritualista compatible perfectament amb el criteri de Societat de l'Estat, tradicional i del republicanisme. D'acord amb dita ideologia seva, el Dr.Torres havia redactat més conclusions plenes de seny de tolerància i de enlairament d'esprit, propis d'un , assenyat , però aquelles conclusions

l'aprovació del grup de jabalís (aleshores el mot encara no estava de moda, però desgraciadament el fet o el mot ja existia en la nostra disputada democràcia) que primaren l'Assamblea i el treball seriós del Dr.Torres, s'està convertint en una cosa estrident i demagògica.

En la ponència sobre la qüestió agrària ja se avença també el funest esprit demagògic, que va constituir després la tragèdia de Catalunya quan aquesta va tenir la mala sort de caure sota el govern d'aquelles mateixos homes que l'Assamblea i la força política en ells nascuda. Els advocats dels rabassaires -Companyns, Durán i Cañameros, Pujol i Font...,- adoptar per l'Assamblea unes conclusions que un Partit republicà que aspirés a governar- qui hi va en aquells dies i tant com hi erem!- no podia comprometre a portar a l'efectivitat de la vida legal.

I així per l'estil en la major part de ponències. Recordo que al costat meu, en una llotja, presenciava les sessions el que havia estat company meu a la Diputació de Girona i bon amic de sempre Sr. Josep Isla i Bosch, el qual segons me digué, assistia a l'Assamblea solament en qualitat d'Observador, pels de la seva comarca del Baix Empordà i el qual, en presenciardel espectacle aquell i donarse compte d'aquelles lluites de personalismes i de sectarismes, m'anava dient: "em sembla que no ens deixarem pas enredar". L'Isla com es prou sabut, fou després, un dels promotors de l'Esquerra, Conseller de la Generalitat, 2on. President del Parlament Català & 8. No crec que l'actuació d'aquell Partit en la tasca de governar Catalunya hi permetés honestament, variar de criteri.

Com he dit, la meua intervenció en l'Assamblea fou casi nul·la. Me vaig limitar en la sessió final, a requeriment i petició amistosa del Sr. Nacià, a fer us breument de la paraula per a en la meua condició de Secretari Genral del Partit Republicà Català, liquidar desde aquell moment i a tots els seus afiliats a seguir amb llealtat i disciplina

la bandera del nou Partit allí format. Recordant aquells magnífics versos de Maragall "la canço vella i la nova no's desassenblen d'un bri" vaig dir, los que aquella bandera era la nostra de sempre i que tots havien de esforçar-se per a dur-la a la victòria, i això fou tot. A cap dels nostres amics i vells seguidors se li va ocultar la decepció i l'amargor del nou esperit, tant que foren nombroses les Entitats representades a l'Assemblea que varen tardar força a adreçar de la nova Esquerra Republicana de Catalunya llur adhesió. Tot que va venir aviat, la República, que aglutinà i enfortí aquella nova organització, sinó tinc la seguretat de que aquella Esquerra hauria tingut una vida més breu i anèmica que molts partits dels quals es proclamava sucesora.

1930.- Nous Ajuntaments i Noves Diputacions.- Mort del Sr. Puig i Esteve.- He dit ja anteriorment, que'l Govern Berenguer no s'atrevisí a restablir de cop la legalitat constitucional i que temerós sobre tot, d'una consulta del sufragi, procedí a reorganitzar els organismes Administratius: Municipis i Diputacions, en forma provisional i automàtica, per a fer veure que defugia de tota ingerència governativa en llur constitució. Emprò es reservà la designació de les presidències de dites Corporacions.

Els municipis es constituïren amb regidors que havien obtingut el màxim nombre de vots en les eleccions cel-brades en un determinat període de temps abans de la Dictadura. Per aquesta causa tornà a ésser regidor de Barcelona i tinent d'Alcalde, Sr. Josep Puig i Esteve, President del CADCI que era un nomenat Cap de les oficines de l'Institut. La 2ª etapa consistorial del Sr. Puig i Esteve fou breu i no pogué ja actuar amb la mateixa activitat que en la 1ª, puig el seu estat de salut era tan precar que morí a Barcelona, d'una vella afecció cardíaca, la matinada del 10 de Gener del 31, a la casa nº82 del carrer de Casp, cantonada al Passeig de St. Joan, on vivia amb una família que ell presentava com a cosins seus i

que foren els seus herous.

La mort del Sr. Puig i Esteve, fou sentida a tot Catalunya i a Barcelona principalment i no cal dir que entre la dependència mercantil catalana, fou considerada com un veritable dol familiar. Els socis del CAMCI tribu-  
taren al que durant llargs anys fou dirigent respectat i volgut de l'Enti-  
tat, els màxims honors i no , l'autoritat traslladar com era llur

, les despulles mortals del Sr. Puig i Esteve, a son casal final per a  
tributarli allí el darrer homenatge, acudiren tots a la casa mortuoria a  
inclinarse davant aquelles volgudes despulles. L'enterrament del cadavre  
s'efectuà l'endemà, dia 11, un dilluns, i malgrat esser dia feiner, consti-  
tuí una manifestació grandiosa del públic. L'Ajuntament de Barcelona  
tributà oficials al seu company desaparegut i el dol el presidí l'Al-  
calde de la ciutat, l'honorable D. Antoni Martines-Domingo. El fèretre fou  
portat a pes de braços per torns de socis del CAMCI fins a la porta de la  
Iglesia Parroquial: S. Pere de les Puelles.

Amb la mort de Puig i Esteve, vaig perdre jo un amic volguéssim que m'hon-  
rava tant en el terreny particular com professional amb la seva confiança  
i Catalunya va perdre també un fill digníssim i un patriota exemplar. Del  
rostre del Sr. Puig i Esteve en el seu llit de mort, se'n tregué una  
mascarilla, una reproducció de la qual he guardat durant anys, com una re-  
liquia d'aquella noble amistat.

#### Intent de restauració de la Mancomunitat.

Les Diputacions Provincials ja he dit que es constituïren si bé amb un  
nombre reduït de components, no ens els càrrecs amb delegats  
de les Corporacions i entitats oficials: Col·legis de Jutges i Advocats,  
Cambra de Comerç, d'Indústria i de la Propietat, &c.

Fou nomenat pel govern President de la Diputació de Barcelona, l'honorable  
i prestigiós jurisconsult català D. Joan Maluquer i Viladot, ex-Deuà del  
col·legi de Barcelona, ex fiscal del Tribunal Suprem i una de les persóna-

litats de més vellou de Catalunya, que malgrat la seva projecció i devoció monàrquica, havia , però més en els anys de la seva vellesa intensament, la causa de Catalunya. El nomenament del Sr. Maluquer fou un inegable encert del Govern Borenguer i acollit amb satisfacció per tots els sectors de l'opinió catalana, per a aquells que per conseqüència política i ideològica havien de situar-se enfront de tan digne català. Components d'aquella Diputació, foren entre altres, el President del Col·legi de Metges Dr. D. Llorca i Cans, que exercí les funcions de Conseller de i el delegat del col·legi d'Advocats, D. Albert Bastardas, que s'encarregà de la Conselleria o Ponència de Beneficència; el President de la Cambra de Comerç D. Félix , nomenat ponent d' i altres que no puc recordar.

El Sr. Maluquer nomenà secretari seu al seu bon company i còdeixoble M. Edear Sagarra i , que havia estat passant del Sr. Maluquer i Viladot pel que tenia una veneració ben comprensible.

No cal dir que amb D. Joan Maluquer i els seus companys, la llengua catalana tornà a entrar com sempre al vell Palau de la Generalitat i que durant tot aquell temps, fou debidament honorada. També entrà de nou al Palau, com tindrà explicat, la magnífica bandera de la Pàtria, que, va desaparèixer misteriosament -pot ser avergonyida- en veure entrar en als governants nomenats per la Dictadura en contra legítims representants del poble català de Catalunya...

El Sr. Maluquer i Viladot, al poc temps d'exercir el càrrec tingué una noble iniciativa, que tota Catalunya acollí amb aplaudiment i entusiasme i sols per la qual, el seu pas per la Casa ha d'esser perdurable per als catalans i el reconstituir la Mancomunitat de Catalunya. Era una cosa lògica

Nota, pag. 309: l'Ajuntament de Barcelona va donar el nom de Puig i Esteve a un petit carrer o pas, situat a la barriada del Carmel i travessia del de Lugo, en el que aquell hi posseïa una petita finca d'estiu i ~~a~~ va

cont. Nota pàg. 309ª anomenada per ell "Mon repòs" únic de immoble que va deixar. Suposo, en escriure aquestes ratlles, que la folia anti-catalana dels actuals detentadors del poder en la nostra terra, i llurs socuages, i haurà també amb el nom de tant digne patrioi.

---

i obligada després d'esser derogada la qüestió dels dictadors, però la seva efectivitat presentava grans dificultats, com es de comprendre, tant en l'ordre administratiu, com en el polític. Sense restablir del tot la vida de les Corporacions Provincials, com podria constituirse l'Assemblea de la Mancomunitat? I quina actitud adoptarien els partits davant del projecte de reconstitució? Per això, encertadament també, a nostre parer, el Sr. Maluquer, cridà a consulta als més significats polítics catalans i als representants dels Partits que havien actuat a la nostra terra fins a l'adveniment de la Dictadura. Com a representant del vell Partit Català <sup>Republicà</sup> i com ex-conseller, vaig tenir l'honor d'esser comprès en les convocatories que va fer el Sr. Maluquer a tal fi, i vaig tenir amb ell una llarga i cordialíssima conversa sobre tant interessant assumpte, en la qual vaig oferir-li el meu formal el del meu partit, amb les naturals reserves que en vaig creure obligat a fer, donades les circumstàncies polítiques del moment. En sortir de la entrevista, vaig deixar per a la premsa una nota explicativa de la conferència, en la qual no vaig ometre cap el·legi envers la venerable persona del meu interlocutor, ni cap claretat sobre la nostra actitud. L'iniciativa del Sr. Maluquer -deia jo al final de la nota, que varen publicar íntegrament tots els diaris- es lloalíssima, magnífica, altament patriòtica, i estem definits a col·laborar-hi, però es de creure i esperar que vindrà aviat una altra situació política que fagi inútil la seva realització, perquè Catalunya podrà refer en un nou Règim, lliurement la seva personalitat..."

No va tardar molt la nova profecia en

esser una realitat. I no ho dic això amb orgull, sinó perquè així va  
esser.

De totes maneres, repeteixo, el fet i bons propòsits del Sr. Maluquer, li  
varen mereixer i li han de mereixer sempre, l'agraïment i el respecte de  
tots els catalans així com també la seva digna actitud posterior, sobre  
tot en els temps de la guerra civil, en els quals si bé es va veure obli-  
gat a exilar-se de la terra per ell tant sincerament estimada i a una  
edat ja molt avançada, no va fer cap mancament a la seva digna història  
de catalanitat i d'independència política. Per això dic i repeteixo que  
els catalans hem d'honrar sempre la seva bona memòria.

#### Les històriques eleccions municipals del 12 d'abril del 31.

La política del Estat anava prenent cada dia un tournant més desfavorable  
per el règim monàrquic. Després del cop fracassat d'Osona, el Govern Be-  
ranger no s'atreví a enfrontar-se obertament amb la força de l'opinió  
republicana que anava guanyant tot el país i la Monarquia, en un suprem  
esforç per a salvar-se, cridà a tots els homes i partits que encara la sos-  
tenien per a veure si així podria sortir de l'impasse. Sota la Presidència  
del vell Almirall Aznar -triat per no esser polític- es constituí un go-  
vern -el darrer- en el qual hi entraren homes representants de tots els  
grups que encara sentien devoció pel Règim i el seu representant. Adhuc  
els regionalistes catalans acceptaren un lloc en tal ~~règim~~ Govern, que  
pretenia esser un altre Govern d'Unió Nacional (?). El Sr. Ventosa i Calvo  
que se sentia sempre disposat a inclinar-se davant de la reialesa, fou  
llur representant. L'encarregat del Ministeri d'Hisenda. Companys sous  
del Ministeri foren els Srs. Leopold Matos, de Governació; Comte de Roma-  
nones, d'Estat i L. i Gabriel Maura de Treball &c.

Aquell govern per a donar satisfacció al país, s'apressà a restablir la  
normalitat en la vida de les corporacions locals, començant pels Ajunta-  
ments i convocà eleccions per a nomenar la totalitat dels regidors

de les municipals d'Espanya. Tot-hora va comprendre que aquella consulta electoral, després dels  
 anys de dreta dura, constituïa un veritable Plebiscit i el Govern mateix per la seva part, tingué  
 l'ingenuïtat -que constiuf en ell -lligen un error enorme- de reconeix-ho així. La consulta al  
 poble tingué doncs un caracter predominantment polític, i la gent va votar a favor o en contra de  
 la Monarquia, no a aquest o aquells regidors. Per aixó ningú es fixava a quí votava i les persones  
 no tenien importància i per aixó, també, un cop posats a realitzar llur específic i legal  
 d'administradors dels interessos comunals bona part d'aquells homes demostraren ésser  
 de la confiança popular.

A Barcelona la lluita donà una victòria esclatant -la primera- a aquell nou Partit d'Esquerra Re-  
 publicana de Catalunya que s'acabava de constituir i encare no estava del tot organitzat. I aixó qu  
 la candidatura presentada per aquell Partit i amb no poques dificultats, no podria ésser  
 nos magra en el sentit de la value personal. Llevat d'alguns noms coneguts -Companys, Dr. Agual  
 Casanovas, Gassoll, Llu, Casanellas, Ventós...,- tots els demes eren uns perfectes descon-  
 guts. Però, com he dit el poble no s'hi fixava en aixó i no votà persones, sinó significació polí-  
 tica, no votava regidors sinó partidaris o enemics del Régim Monarquic...

Jo vaig ésser convidat a integrar dita candidatura i em vaig negar. Va venir-me a fer l'ofertment,  
 en nom dels dirigents de l'Esquerra, l'amic Ernest Ventós, que amb mi havia representat fins  
 aleshores la fracció marcel·lista dins el Partit, es a dir, que s'havia per la seva ad-  
 hesió personal fervorosa vers D.Marcel·l Domingo i havia rebut d'aquest, en una visita que li  
 feu a Madrid casi pels mateixos dies que jo, ofertments semblants per al cas de trionar el

. Però es veu que en Ventós era home pràctic i no va volguer esperar i es va deixar  
 enrolar en aquella candidatura, que li donà el carrec de regidor de Barcelona en el qual, certame  
 demostrà grans condicions, arrivant a ésser un dels regidors més populars i estimats, la qual  
 cosa demostrà plenament l'acte del seu enterrament, puig en plen govern, tot i  
 de treball abans d'acabar el seu mandat, l'any 1933, si mai no recordo.

La meua negativa a que he aludit la vaig funder en raons professionals però en realitat era que  
 jo sentia interament íntimament creixia la meua incompatibilitat

amb la major part d'aquells homes que havien d'esser companys meus de candidatura. A més me va semblar també, pel tò que va donar en Ventós en l'ofertament, que aquest, per part dels seus , era una cosa purament formalària i que no insistirien molt en la meua acceptació, com així va ésser. Dic avui que no m'arrepenteixo, ni mi he arrepentit mai de no haver format part d'aquella candidatura i com a conseqüència d'aquell Ajuntament nascut de les eleccions del 12 d'abril, que deixà tant trista memòria per l'incapacitat de la major part dels seus components i adhuc per vergonyoses administratives...

#### La jornada històrica del 14 d'abril a Barcelona.

Arrivava jo al meu despatx a quarts de 5 de la tarde d'aquell dimarts històric i el meu secretari polític, que ho era aleshores el jove estudiant Joan Sals i Vilós (nebot de l'antic company Joan Vallés i Pujols, però de molt oposada ideologia política al seu oncle) m'informà de l'ocurrut aquell après midi a la Plaça de Sant Jaume i a Cà la Ciutat. Els seguidors electes -medigueren- i el davant d'ells el Sr. Companys, s'han presentat aquest mig die, entre 1 i 2 a Cà la Ciutat i han suggerit a l'alcalde Sr. Martínez Domingo, que es retirés i s'han fet càrrec de la Casa. A més han sortit al Gran Balcó Central i el senyor Companys ha igit una bandera republicana i ha dit en un curt i parlament que ha adreçat a la gent -no molt numerosa aquell hora- que hi havia a la Plaça, que proclamaven la República a Barcelona, com es feia o es faria a totes Espanya". Sembla també afegir hi Salés- que el Sr. Macià en aquests moments està fent una cosa semblant al Palau de la Diputació.

Valg despatzar ràpidament els assumptes i clients, i a quarts de sis de la tarda arribava a la Plaça de Sant Jaume, ja amb alguns treballs, puig la gentada començava a omplir-la i tots els carrers afluents a la mateixa de pam a pam, adreçant-si tothom cap allí. I a tot arreu només es sentia el mateix "S'ha proclamat la República! Visca la República! Visca Catalunya!". Ni un guàrdia enlloc, cap força al carrer...

El vell Palau de la Generalitat, era un formiguer de gent, malgrat haver-se tancat les portes i montar la guarda en , els moços d'escuadra. S'hi-havien veïen personalitats de tots els grups polítics i curioses comissions d'entitats i centres de tota mena, que anaven a informar-se de la marxa dels adveniments. Se sabia ja que la República s'havia estat proclamada també a Madrid pacíficament que els republicans habien pres possessió del Ministeri de la Governació a Madrid i d'altres centres oficials i que el poble madrileny s'havia llençat al carrer per a el moviment. No's tenien

impresions de l'actitud de l'exercit i demés cosos armats i això, com cal suposar constituïa la preocupació de tothom.

El Sr. Macià, rodejat dels seus amics més íntims, com Ventura Gassol, Aguadé i altres es trobava al saló de sessions de l'antic Consell de la Mancomunitat, convertit després en saló de la Diputació, el nostre saló on el Sr. Milà

i Camps, Comte del Montseny, feu instal·lar-hi un sumptuos -pot ser massa- escalfa-panxes i en

-hi el seu escut (6) nobiliari, tant novell!. També el Sr. Companys amb gaire bé tots els seus ~~gepes~~ regidors de la Ciutat es trobava allí. El Sr. Companys actuava ja d'alcalde.

Ens informaren aleshores de com s'havia efectuat l'incautació del Palau. El Sr. Macià, com ja he dit, s'havia presentat cap a les 4 de la tarde, rodejat d'un estol nombrós d'amics, al Palau i demanà ésser rebut a l'acte pel President Sr. Maluquer i Viladot, al qual comunicà que cessava en les seves funcions i demanà que's retirés a casa seva. Sembla que el Sr. Maluquer -desconeixedor de l'ocurrut a Madrid i altres llocs- oposà certa resistència, però se'l convencé amicalment de l'inutilitat d'aquesta i aquell es retirà del Palau. Amb el cap ben alt, certament!

La gentada s'enava reunint a la Plaça, on ja no es podia donar un pas. I la qual de tant en tant, irrompia en aclamacions entusiastes la presencia del Sr. Macià al balcó central de l'edifici.

En una d'aquestes sortidas i cap alló les 7 del vespre, el Sr. Macià proclamà la República catalana per la voluntat del poble, segons digué, i demanà tothom que la respectés i complís les seves primeres disposicions. Seguidament, el territori de Catalunya fou declarat pel Sr. Macià en una mena d'estat de setge, puig per a poder circular dins d'ell se començara a estendre salvo-conductes encapçalats amb el membret, a màquina, de la República Catalana. En un recó mateix del Saló susdit es montà una petita oficina de la qual s'encarrega el Sr. Gassol, i en ella s'entregaven els susdits salvo-conductes als qu'els demanaven i's consideraven mereixedors de tenirlo. Jo vaig posseir-ne un que vaig guardar durant alguns anys, com document curiós i es pot dir històric, que vaig haver de sacrificar, com tot el meu arxiu, abans d'empendre l'exili.

En quant a les altres autoritats barcelonines, el general Sr. Despujol i'l governador civil Sr. Marquez Caballero, es va saber que des de mitja tarde, s'havien retirat a llurs domicilis particulars (els dos en tenien a Barcelona, per ésser-ne veïns el Sr. Despujol, de sempre i'l Sr. Marquez Caballero per haver estat durant alguns anys, jutge i magistrat abans de governador), conducta-prudent que com a republicans d'urem elogiar, però que pot ser objectivament partint i des d'el punt d' del sompliment del càrrec, pot <sup>ser</sup> no fora tant mereixedora d'elogi: I no volem pas dir amb això que entenguerem que dites autoritats havien d'oposar llurs forces respectives a la voluntat popular, sino que no havien d'abandonar tal llurs càrrecs i esperar el desenvolupament dels fets, per a entregar aquells a les noves autoritats, per a que no hi hagués una interrupció perillosa per a l'ordre públic. Dites aquest fou salvatguardat -no pas del tot, certament- pel popular i l'entusiasme del poble, que en recorre carrers i places, sobre tot les Rambles amb

i amb bandes i músiques i expresen la seva joia amb cants i aplaudiments i visques ensordadors

Una nota trista i vergonyosa en mig d'aquell civisme i aquella joia popular, fou la nova arribada al Palau a quarts de 9 del vespre, de que havia estat asaltada la Presó Model i deixats anar tots els presos, àdhuc els de delictes comuns i'ls més perillosos, lladres i assassins. La força de vigilància no s'hi oposà per a res!. Després la policia va tenir feina en cercar els fugitius, bona part dels quals fou

Cap a les 7 del vespres varen veure arribar al Palau, uns militars d'uniforme. Eren el general D.Enric Lopez Ochoa i son ajudant, capità Medrano. Varen saludar afectuosament als Srs. Macià i Companys i a alguns altres dels allí presents i a estona, varem veure que amb aquells es tancaven en una dels salons dels antics consellers, o Ponents, el que havia ocupat el de Beneficiència Sr.Bastardas, amb balcons a la Plaça i al carrer de St. . Jo'm trovava vor la porta del susdit despatx en aquells moments i el Sr.Macià tingué la gentileça de cridar-me i fer-me entrar també al Saló. Desde aquest el Sr.Macià va demanar comunicació telefònica amb el Ministeri de la Governació i quan li van donar -ço que va tardar força- parlà directament amb el primer membre de la República, Don Miguel Maura i Gamazo. Per les paraules del Sr.Macià, varem poder deduir les del Sr.Maura i Gamazo. Aquest primer va comunicar al Sr.Macià el desenvolupament dels esdeveniments a Madrid i l'ordre que regnava a la capital, aixís com al constitució del Govern Provisional de la República. Entre'ls dos interlocutors es varen canviar de felicitació i enjoïament. Deprés el Sr.Macià va indicar al Sr.Maura que'l general Lopez Ochoa anava a fer-se càrrec de la Capitania Genral de Catalunya i del manament de les forces de l

fou la resposta del Sr.Maura a dita comunicació, puig el rostre del Sr. Macià va semblar contrariat. Però varem sentir que insistia en la susdita proposta i a la fi es deurià posar d'acord en que l'ocupació pel general Lopez Ochoa de la Capitania Genral fos circumstancial i , puig aixos ho va manifestar el mateix sr. Macià, en terminar la conversa eraí amb el Sr.Maura. Aques devia també recomanar prudència i fermesa al Sr.Macià en el manteniment de l'ordre i en l'adquisició de les primeres disposicions del seu Regim , per el Sr.Macià varem sentir que li deia que l'ordre era perfecte, que ell amb fermesa pel seu manteniment i que de totes les disposicions preses (adhuc per tant la proclamació de la República Catalana) eren sols amb caracter provisional que li molt a ell tractarles amb el Govern del nou Règim, abans de tenir caracter definitiu.

En acabar la conversa, ja ja ben tocades les 8, el Sr.Lopez Ochoa i su ajudant - que'ls esperaven altres militars adictes- se traslladaren al Palau de la Capitania i en ell es feu càrrec del manament de les forces i per la seva propia autoritat, es a dir que no hi va haver "traspàs" per que el General Despujo

no's deixa veure.

Ja eren aprop de les 10, quan me vaig retirar del Palau de la Generalitat per anar a sopar, junt amb el meu antic company de Girona en \_\_\_\_\_, a l'Hotel Falcon, on passara ell mateix durant les seves freqüents estades a Barcelona. Mentres sopavem, sentirem els cants i els crits de les multituds que passaven per les Rambles, exterioritzant la gran alegria popular de la jornada històrica.

Despres de sopar l'\_\_\_\_\_ i jo varem tornar al Palau de la Generalitat, del qual no s'havien mogut el Sr. Macià ni les seues intims col.laboradors. Continuava igual \_\_\_\_\_ de gent i els comentaris i les converses eren animadíssimes i no cal dir, d'emoció profunda en tots els esperits, davant d'aquella realització dels somnis de tants anys...

Fins cap a les 4 de la matinada varem estar en el Palau. Lo motiu més emocionant d'aquelles hores, va ésser la desfilada cap a mitja nit, de diversos destacaments de l'exercit, davant del Palau, per a demostrar aquell seu acatament al nou Règi.

Quan es va sentir que venien aquelles forces, pel carrer de Fernando amunt,

la gentada que omplia de pam a pam la Plaça de St. Jaume i tots els carrers a ella afluents, hi va haver-hi primer una sensació de sorpresa i d'estupor. La gent no sabia ben bé quina era la posició adoptada pel exercit, davant dels transcendents esdeveniments de la diada, i la primera impressió davant de l'arribada de la força, fou de recel i de temença. Però aviat va corre la bona nova: l'Exercit que bé a portar homenatge al Sr. Macià i a la República.... Això aixeca l'entusiasme realment emocionant, delirant, de la multitud i l'entrada de la tropa a la Plaça per entre mig de la gentada que s'estrenyia per a dar pas i llençava crits \_\_\_\_\_ d'entusiasme, fou un espectacle realment inolvidable. La força -devien ésser dos o tres companyies- anaven precedits de les banderes catalanes i republicanes i d'una pancarta en la qual es llegia "El Ejército saluda y proclama la República" - va fer un tomb per la Plaça i va sortir pel carrer de Jaume Ier. avall. Davant del Palau, les \_\_\_\_\_ foren

al Sr. Macià que's trobava al Balcó Central rodejat de personalitats i que va rebre aquell homenatge amb llàgrimes als ulls. Certament pocs espectacles hem pogut presenciar en la nostra vida, tant emotius com aquell... Un xic més tard de la desfilada de l'Exercit, varem donarnos compte de que Lluís Companys reclutava gent al Palau i que sortia apresuradament d'aquest. Que passava?. El que va passar va ésser això: qu'el Sr. Companys fou informat de que el cèlebre \_\_\_\_\_ Iglesias Ambrosio, el lloc tinent de Girona a Barcelona, amb un acte d'audàcia s'havia incautat del Govern Civil de Barcelona o s'havia instal·lat allí amb unes quantes armes i correligionaris i començaven a fer d'autoritat republicana. Lluís Companys va comprendre de \_\_\_\_\_ impressió qu'el

fet produirà a Barcelona i va disposar-se a anar treure victòries. Amb una colla va sortir del Palau de la Generalitat i seguit de molts altres que pel camí se'ls varen afegir amb el mateix propòsit, es presentaren al senyorial edifici del que encara's d'Isabel II. Però ja ven trobar-lo vuit, car l' i'ls seus amics es varen asseventar dels propòsits del Sr. Companys i no varen volguerlos esperar. Així va quedar portat l'intent del facciós Emiliano. Sembla que del Palau del govern es van trobar a manca diverses coses: màquines d'escriure, estilografs, objectes artístics &c. I això que només hi varem romandre unes hores.!

El Sr. Companys es possessionà del càrrec de Governador i tot seguit comença a actuar com a tal, en comunicació amb les forces del seguretat i vigilància que'l reconegueren i respetaren com a tal sense dificultat. Aquella nit o més ben dit aquella matinada va dormir el Sr. Companys en el vell Palau dels representants del Poder Central.

El Govern Provisional de la República confirmà i ratificà en el susdit càrrec a Sr. Companys, el qual l'exercí més de dos mesos, fins que, elegit diputat per Barcelona, va pendre possessió del càrrec a darrers de Juny o primers de Juliol següents.

Com he dit, fins cap a les 4 de la matinada no vaig retirar-me al meu domicili, a descansar de les emocions d'aquella jornada. Encara restava força gent a la Plaça i encara pels carrers es trovaven grups d'entusiasme. Amb un taxi vaig al meu xalet de la , i en passar pel Passeig de Gràcia -ja començava a clarejar- vaig veure baixar forces de cavalleria, que anaven a donar un passeig matinal... Ja hi havia qui vetllava per l'ordre i ja hi havia una autoritat constituïda... Però en posarme al llit per a trobar -ben costos per cert- un poc de repos, al meu cervell, i que al de molts barcelonins i en general de molts espanyols - si bé la joia l'esperonava, també també l'atormentava una pregunta: que passarà?...

#### Perquè fou festa a Barcelona el 15 d'Abril.

Cap a les dues de la matinada observarem els que continuavem al Palau de la Generalitat, i erem molts, que'l Sr. Companys, que havia tornat del Govern V Civil després de d'allí, com he explicat, a l'Emiliano Iglesias i Ambrosio, conferenciava reservadament amb el Sr. Macià, després de lo qual aquest sortí de nou al balcó central del Palau i des de allí anunciava a la gent que encara omplia la Plaça, que aquell dia que començava era declarat de festa per les noves Autoritats de Catalunya "per tal de qu'el poble, digué el Sr. Macià, pugui exterioritzar la seva joia pels grans fets ocurreduts". I des de el Palau s'ana telefonar a totes les imprentes dels diaris, que ja devien estar a punt de tirar llurs edicions matinals, per tal de que en aqueste

apareixés també la disposició, cosa que feren tots ells, alguns potser, amb per a poder escriure, de darrera hora, la nova.

l'explicació de la susdita disposició, que ens va estranyar a molts, me la va donar a mi el mateix Sr. Companys, l'endemà millor dit, el mateix dia 15, a la tarda que vaig anar-lo a visitar al Govern Civil, per a en el seu càrrec i parlar-li d'alguns afers. Entre aquests hi vaig recomenar que prengues totes les mesures necessàries per a evitar que la casa propietat del Sr. Cambó, situada a la Via Layetana, fos objecte d'algunes malifetas, de la qual cosa n'havia sentit temences, puig freqüentment passaven allí davant i ja d'ella, grup que cantant "Visca Macià i Mori Cambó" es paraven allí davant i ja s'hi havia llençat alguna pedra. La susdita reconanació la vaig fer, donant suport a la demanda del majordom del Sr. Cambó, que vaig trobar en el mateix Govern Civil, esperant ésser rebut pel Sr. Companys al objecte de formular-li dita petició. Es pot dir que'l Sr. Companys atengué amb tota eficàcia el nostre preg, i que a la Via Layetana no hi passa res, com enlloc de la ciutat.

En quant a la declaració de festa del 15 d'abril, el Sr. Companys m'explicà les causes que la motivaren. Me digué que s'havia assabentat -i el Sr. Companys tenia bons mitjans per això, sense necessitat d'ésser Governador Civil- que'ls elements dirigents dels Sindicats de la CN<sup>ta</sup> intentaven provocar una vaga general per aquell dia, amb l'excusa del gran canvi ocorregut en el país però en realitat amb l'intent de sabotejar el Règim desde la seva naixença mateixa. I que a ell se li havia acudit que la millor manera d'ofegar tots tals intents era que tothom fes festa, es a dir que hi hagués una cessació general i oficial del treball, mentres es guanyava temps per a desfer la maniobra dels

sindicalistas. I que havent estat aprovada l'idea pel Sr. Macià, aquest la va disposar i feu pública de la manera explicada.

doncs, perquè fou festa oficial a Catalunya aquell dia 15. Fou una maniobra hàbil del Sr. Companys que pot ser evità molts dols a Catalunya i dies tristes per al nou Règim, puig en aquells moments una vaga general podia donar lloc a perturbacions molt sereis de l'ordre públic i hauria constituït una punyalada per a la nova República, i en efecte: el Sr. Companys pogué després negociar amb els dirigents del Sindicat i evità la realització d'aquella mesura.

Be aprofità el poble de Barcelona aquell dia de festa, que no sols fou oficial, sinó intensament ampliament popular!. Durant tot el dia els regers de gent per les Rambles i demés carrers centrals, amb banderes i i pancartes de tots els colors i tots els dictats, no . Totes aquelles carreres de gent prenién després la mateixa direcció: La Plaça de St. Jaume, que durant tot el dia estigué pleníssima, sobre tot a la tarda i fins ben entrada la nit.

Moments hi hagué que la gentada s'extenia pel carrer de S.Jaume fins a la Plaça de l'                      , pel de Fernando fins                      la Rambla i tots els demés carrers afluen a la Plaça de

El Sr.Macià, dona aquell dia una una pausa de la seva                      física. Després de descansar molt poques hores al seu domicili, mes ben dit, al domicili del seu gendre Sr.D.Antoni P                      Roca                      , a la Ronda de St.Pere nº6, a mig mati ja tornava a esser al Palau i començava a rebre comisions i més comisions no sols de Barcelona, sino de tot Catalunya, que anaven a saludarlo i a oferir-se li, com a representants del <sup>nou</sup> Règim. Per a tothom tenia mots afables i cordials estretes de ma. La desfilada va durar hores i hores, fins a la matinada del dijous, dia 16, i de tant en tant ahvia d'interrompre les converses per a sortir al Balcó del Palau a saludar la gentada que reclamava la seva presència amb                      aclamacions i que en veure'l apareixa al Balcó li                      apoteosiques demostracions de simpatia. No crec que en l'història de cap altre poble de la terra, es pugui contar un cas igual, d'entusiasme i d'identificació d'un poble amb ses representants.

Jo vaig permaneixre també aquell dia, llargues hores, al Palau acompanyant a moltes de les comisions que entraven a saludar al Sr.Macià i moltes vegades fent a aquest la presentació dels mateixos, pels lligams que jo tenia amb les Entitats o organismes que aquelles representaven.

Una de les visites mes importants                      pel Sr.Macià, la constituïan la d'una representació, força nombrosa i sobre tot de relleu, de la

Si no recordo malament la formaven, entre altres, els Srs. Raimond d'Abadal, Pere Rahola, Maspons i Anglèsell, Valles i Fajols, Ferran Aguiló i                      pot ser algun altre. Els comisionats anaven a oferir, com tots els demés partits polítics catalans, el suport de la seva organització, tant important en la vida política de la nostra terra, al nou estat de coses i al seu representant màxim i oferiren a aquell la col.laboració de la seva força política a l'obra de refer la personalitat catalana. El Sr.Macià va rebre amb deferència i exquisita amabilitat, els comisionats de la Lliga, però declinà l'ofertament de col.laboració que aquests li faren, cosa que em consta perquè els mateixos comisionats en me explicaren amb tot detall la conversa tinguda per ells amb el Sr.Macià a la sortida del despatx d'aquest.

Com aleshores,                      un enorme error polític el                      pel Sr.Macià en refusar aquèlla col.laboració que se li oferí pels homes que dins la Lliga Regionalista tenien la màxima autoritat de catalanisme i de liberalisme i que haurien pogut esser un suport valios per a les noves institucions catalanes. Allí va començar aquella triste oposició que tant va perjudicar a aquesta i a la nostra terra tota. El partidisme es va avantposar ja en aquells

moments inicials en que tot s'havia de sacrificar a la tasca de refer la personalitat política de Catalunya amb l'esforç de tots els ses fills... Erro enorme, repeteixo, i de funestas conseqüències per a la vida de les noves institucions, que ben car es va pagar...

Els diaris d'aquell dia varen publicar la llista del Govern Provisional de la República i vaig veure adjudicada la cartera de Instrucció Pública a D.Marcel·lí Domingo i la de  al meu condeixeble Lluís Nicolau d'Oliver. També deien els diaris que'ls Srs. Domingo i Nicolau, aixís com D.Indalecio Prieto devingut Ministre d'Hisenda, que residien a París havien sortit cap a Madrid on arribarien el dia 16. En vista d'això vaig decidir marxar jo també l'endemà, dijous, cap a la capital de l'Estat.

#### A Madrid. Nomenament de Governador Civil de Tarragona.

Arribava a Madrid el divendres, 17, en l'expres del matí. El que primer vaig fer en saltar del tren, va esser comprar alguns diaris madrilenys d'aquell matí i amb ells i el petit bagatge que portava, pendre un taxi i ferme conduir a l'Hotel Regina, situat al carrer d'Alcala davant del de Sevilla, on pasava també amb xcerta freqüència, en les meves estades a Madrid.

Ja en l'Hotel vaig obrir els diaris i en tots ells vaig veure, amb grans titulars a la plana la "Primera lista de Gobernadores de la República". Anava per ordre alfabetic de provincies i les catalanes figuraven aixís: "Gerona - Don Enrique Izquierdo. -Llrida, Don José Puig de Arquer. -Tarragona D. Ramon Noguera". La de Barcelona no era proveïda per esser-lo sempre mitjançant nomenament especial.

Poden comprendre la confusió que va produir-me aquella lectura. Jo recordava que D.Marcel·lí Domingo tenia a la Provincia de Tarragona, un amic íntim i correl·ligionari prestigios, que era un dels uns més adictes i fidels, nomenat casi com jo, es a dir, , En Ramon Nogués i Biset, advocat també,

si be un xic més jove que jo. Recordava també que en la conversa darrerament tinguda en aquella mateix Madrid amb el Sr.Domingo, en la qual

me sol·licita el meu concurs per el cas de triunfar el  republicà, jo li havia demanat que <sup>tot</sup> ~~el~~ càrrec que se'm volgués concedir fos per actuar en les comarques catalanes on jo tenia més amics o mes anantiga representació, es a dir, a la provincia de Girona... I per tot això no podia pensar que fos aquell Ramon Noguera, designat per al càrrec de Governador de Tarragona.

A mig matí vaig sortir de l'Hotel i no vaig haver d'atravessar més que'l carrer

i per fi, un altre per a establir l'assegurança total en els establiments de Beneficència de la nostra terra. Aquells treballs foren acceptats pel ponent Sr. , aprovats pel consell i sotmesos a l'assemblea de la Mancomunitat, la qual els aprovà també per unanimitat i sense discussió. Però restaren lletra morta perquè els Consellers que succeïren al Sr. en la Ponència de Beneficència i Acció Social, no tingueren molt interès en portar-los a compliment. Crec que sols els d'assegurança total es complimentà en part, si s'haguessin implantat els altres dos, o sigui els d'establir a Catalunya una xarxa ordenada i de bosses del Treball i el projecte de concedir pensions als nostres vells, ens hauríem avançat d'alguns anys a l'obra de l'Estat en dites matèries.

També el que fou Conseller d'Hisenda de la Mancomunitat i bon amic meu, D. Francesc d'A Bartrina i Roca me confià la redacció d'uns treballs sobre política social, de gran "envergadura" com diré avui, i que m'ahurien servit de molt per a la meua a Conseller de Política Social del nostre Organisme, si no hagués tingut la dissort de vetllar les darreres hores del mestre, l'any 1.923, com també explicaré.

Així doncs, en entrar jo a aquella casa que ~~faix~~ per a mi tants records tenia, no ho vaig fer amb l'emoció que tot novell hauria de sentir, puig que tothom era conegut, des del President fins al darrer Porter o ordenança. Naturalment que l'emoció també la sentia però era d'una altra ~~manera~~, de satisfacció, d'una miqueta d'orgull... si voleu, en rebre de tots, companys i empleats, mots de felicitació i benvinguda.

La nostra primera i principal preocupació en entrar de diputat de la Mancomunitat, va ésser la de procurar que la minoria de la qual jo anava a formar-ne part, suscités la consideració i el respecte que per la importància del seu n<sup>o</sup> i dels seus components podia reivindicar i que per culpes pròpies no hauria mai merescut, com jo sabia prou bé pels meus anys passats a la Casa com a periodista. En efecte, els republicans 6 representaven un contingut d'una cinquena part aproximadament dels diputats de l'assemblea, els quals eren 96; per tant erem a prop de 20, entre els adherits al Partit Republicà Català, que passavem de 15 i alguns altres que dins la Mancomunitat actuaven conjuntament amb aquells. Però una minoria tant important, per la seva manca absoluta de disciplina i d'unitat de direcció i criteri en els afers, no tenia en el govern de l'organisme ni la representació ni l'influència que de dret li pertocava. "tants caps tants barrets" es podia ben dir dels republicans de la Mancomunitat. Homes hi havia, emperò, en el si de la minoria, que haurien pogut rectificar tant lamentable situa-

ció de la mateixa, però cap d'ells ho havia intentat o quan menys aconseguit. Ni Carre-ras handicapat pel seu caracter independent i superb; ni Llovet, més aficionat a la polí-tica de les comarques taragonines o Mias de les de Lleida. Mancava que tingués una visió <sup>i visqués</sup> de conjunt, totalitària de la política catalana i dels interessos de la terra nostra.. Això ens varem proposar el company Albert de Quintana i jo, que fos la nostra gestió i la nos-tra missió primera i això ho aconseguirem plenament.

Abans de cada Assemblea, reuníem a la minoria, ens distribuïem l'estudi dels projec-tes del govern, nomnavem ponents, redactavem i discutíem les ~~proposicions~~ proposicions, esmenes i projectes a presentar, designavem els que els havien de defensar en una

paraula, coordinavem els treballs de la minoria i senyalavem una unitat de criteri per a fugir del trist espectacle de les assemblees anteriors. Els fruits de dita tasca ben aviat es varen veure i la nostra minoria es convertí en un instrument indispensable en l'obra del govern de la Mancomunitat i en factor importantíssim, moltes vegades decisiu en les deliberacions i decisions de l'assemblea, que per als ulls de tots els catalans tenia tot el prestigi d'un Parlament incipient.

En reunir-se L'assemble ordinària la Mancomunitat de Catalunya, després de la renova-ció de les Diputacions en la que foren elegits diputats entre altres, Quintana i jo, varem interessar que el Consell de Govern es constituís en la mateixa forma que la nostra Dipu-tació de Girona, es a dir, regida per una coalició de forces netament catalanistes o nacio-nalistes, respectant, com es de suposar, el predomini de la Lliga Regionalista degut a la importància numérica de la seva minoria. Aquella aspiració nostra, aquella vegada no fou satisfeta mes que en part, per anteriors compromisos de la Lliga varen fer continuar en el govern de l'Organisme elements agens a dit caracter però no va tardar molt la ma-teixa finalitat nostra ideològica o rebre el més ampli i satisfactori compliment.

De moment en l'assemblea del mes d'Agost del 1.921, se concedí a la nostra minoria ua més equitativa representació en la taula d'aquella. En efecte ens foren concedides una Vicepresidència, que ocupà el vell company de la Diputació de Lleida, Don Ramon i Vendrell i una Secretaria que vaig tenir l'honor d'~~ocupar~~ acceptar en representació dels companys.

Permeteme explicar ara el meu debut en les tasques "parlamentàries", diem-ho aixís de la Mancomunitat. Va consistir en una interrupció, però tant reixida que em va permere tot seguit, prendre l'alternativa i permetame aquest simil tauròfil.

Me sembla que es discutia el pressupost de l'organisme per al nou any i el va combatre el que amb mi havia sortit diputat Empordà, En Josep Ferran i Galter, amb l'etiqueta. cp, je explicat anteriorment, d'Unió Monarquica Nacional. En Ferran es va demostrar un pèssim orador, però amb les lliçons que de segur havia rebut del seu Cap i gran amic seu aleshores, Sr. Manuel Rius, diputat per Vila..... i vertader leader de la nostra desunió, el qual portat de la seva fobia antiautonomista i sobre tot antiregionalista, realitzava, com també he dit, una forta i mal intencionada campanya de desacord de la Mancomunitat en les comarques gironines a base del consabut caciquisme barceloní i altres falsetats per l'estil que als estancats pagesos, sempre egoistes, els inflaven de caps, es va arrancar dit Ferran amb un discurs que volia "esser" demoledor contra l'orientació econòmica i financiera del nostre organisme i usà termes tant poc discrets i sobre tot tant mancats de fonament en parlar de "l'impopularitat de la Mancomunitat" i altres coses per l'estil, que francament, malgrat esser jo gat vell en les lluites polítiques i en aquella casa, no vaig poguer contenir-me i en una interrupció a en Ferran, que la Presidència em va permetre i molts diputats i fins part del públic aplaudiren, el vaig acusar de mal patriota i de falsejar els fets i vaig desmentir que a la noble terra de L'Empordà es poguéssin sentir les veus de de les quals pretenia en Ferran esser expressió. Com he dit, i perdoneu l'inmodèstia, aquella interrupció va esser aclaparad ora per al pobre Ferran que acabà rapidament el seu discurs i ja properes vegades no intervingué en el debat de l'assemblea. Jo ja estava llençat. A poc i en la mateixa assemblea ~~dx~~ intervenia ja, com a representant de la minoria, en un debat important, i presentava i defensava proposicions que mereixeren moltes d'elles, l'acceptació de l'Assemblea.

(fulla suelta)

253

#### La Qüestió dels Telèfons de la Mancomunitat

Me trojava jo a Madrid per un afer del Centre de Dependents, a de 1.922 - 23 quan me va ésser plaent ajudar en les ~~seves~~ <sup>seves</sup> gestions a una Comissió del Consell de la Generalitat que havia anat a parlar amb el Govern i amb els representants parlamentaris d'un afer molt delicat que havia ~~presentat~~ plantejat el Cos Oficial de Telegraf al nostre Organisme Capital. La Mancomunitat s'havia emprés pel seu compte els servei de Telèfons en la nostra terra i havia donat un gran impuls al mateix, instal·lant-lo en un gran nombre de pobles que en mancaven per desidia de la companya. Era aquella una de les mes belles i populars realitzacions de la Mancomunitat que prestava un gran servei i utilitat a Catalunya i portava un instrument més de vida i de progrés a la nostra terra. Aquell servei l'havia organitzat la Mancomunitat en forma simple i pràctica, pres-

cindint, tot el que podia, de burocràcia i de despeses innecessàries, amb el sol fi de perfeccionar el servei i de dotar del mateix al major nombre possible de pobles, sobre tot les petites aglomeracions habitades. Doncs bé, allò havia estat vist sempre amb mals ulls pel "Cuerpo Oficial de Telegrafo", que pretenia que el servei afectava a l'ordre públic i per tant incumbència de l'Estat i que el \_\_\_\_\_ en el mateix havia de pertanyer exclusivament al susdit Cuerpo. Aquella sorda protesta de la burocràcia activada pels anticatalanistes i enemics de la Mancomunitat, s'havia agreujat de tal manera que el Cuerpo arribà a prendre una actitud de franca intransigència i de protesta contra la Mancomunitat i menaçar amb una vaga general si l'estat consentia que el nostre Organisme seguis realitzant el servei. Naturalment, tot allò de "separatismo" i d'egoisme de los catalanes, va sortir repetidament en aquella campanya, per a posar volta a la qual, com he dit, una Comissió del Consell de la Mancomunitat es va traslladar a Madrid per tal de convencer al govern de que l'actitut del susdit Cuerpo era absolutament injustificada i moguda només que per finalitats polítiques i per un sentiment de animositat a les coses i institucions de la nostra terra. La Comissió la formaven els Sres. Vallés i Pujals, Mi i Guasch, aquest darrer Conseller Ponent del Servei de Telègrafs. En tenir esment de la meua estada a Madrid, aquells companys me pregaren que jo m'unís a ells en les seves gestions i així ho vaig fer molt gustosament.

Tots plegats, doncs, varem visitar no sols al President del Govern i al Ministre del Ram, sino també a les més significades personalitats parlamentàries i dels diversos partits polítics. De tots, i com també era \_\_\_\_\_ en temps de la ~~Mancomunitat~~ de la Monarquia varem rebre bones paraules, promeses d'estudiar l'assumpte "con cariño", elogis a la Laboriosa Catalunya etc.etc. en fi "paraules, paraules, paraules" com deia Hamlet. L'enrevista més pintoresca va ésser amb el Sr. Rafael Gasset, repetides vegades ministre, l'anima de la famosa política \_\_\_\_\_. El Sr. Gasset era el polític que més es distingia per la seva fòbia catalana i amb ex raó o sense se li atribuïa l'ésser l'instigador o inspirador d'aquella campanya contra la Mancomunitat, no pas la 1ª ni la més greu que tingué que afrontar aquesta. Doncs bé: el Sr. Gasset que no cal dir ens rebé també molt amablement i casi en família, -en un saló de casa seva on hi tenia un billar- ens va mostrar sota d'aquest, un munt de telegrams que ens va dir que eren del "Cuerpo" susdit demanant-li (?) suport en les seves gestions contra la Mancomunitat, bé i dient-nos: "Como ven Udes. la cosa tiene importancia i gravedad"

La gestió del Consell de la Mancomunitat en aquell afer, va tenir certa eficàcia, doncs malgrat les protestes del "Cuerpo" en qüestió, els telèfons seguiren a càrrec de la Mancomunitat, fins a la desaparició de la mateixa. Be es veritat que es va transigir un xic

nomenant a dos o tres alts funcionaris entre els elements oficials.

No vui acabar aquesta referència sense recordar que el Cuerpo de Telegrafos que tal campanya d'escàndol va realitzar contra el servei de Telefons de la Mancomunitat, no va tenir ni compensada la protesta quan en temps de la Dictadura de Primo de Rivera, aquesta va entregar a una empresa estrangera el propi servei que segons ell -quan el realitzava la Mancomunitat- afectava a l'ordre públic i, per tant havia d'ésser d'exclusiva i indelegable competència de l'Estat Central....

### CONSELLER DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA

Va arribar la primera de les dues Assemblees anuals ordinàries de la Mancomunitat de l'any 1.923 que es va retrassar un poc i fou celebrada a darrers del mes d'agost. En ella s'havia de renovar el Consell de la Mancomunitat per un altre període de dos anys: 1.923 - 1.92<sup>5</sup>~~4~~. Les eleccions provincials celebrades en el mes de juny, poques modificacions importants varen ~~presentar~~ portar en la composició política de la mateixa. Nosaltres la minoria catalanista-republicana varem sofrir ~~una~~ <sup>una</sup> disminució d'un parell de diputats a conseqüència d'una derrota electoral -deguda a les males arts del caciquisme- en la província de Tarragona i a la del company Joan Casanovas i Maristany, que anava a la reelecció pel seu districte de Vilanova - San Feliu i tampoc triunfà. Cal dir en honor a la veritat, que en Casanovas ja no pertanyia a la nostra minoria, ~~donde~~ la qual el teinguerem que separar pel seu esperit indisciplinat, que no volia subjectar-se a la ~~i~~ coexistència que havíem donat a la nostra minoria, des de l'entrada del company Quintana i meva. I a mi em va tocar el trist ~~d'haver~~ de comunicar a l'Assemblea de la Mancomunitat que aquell company que per altre part mereixia la simpatia de tots nosaltres, ~~■~~ ja no portava la representació del nostre grup en les seves intervencions -la major part apassionades- en els debats. En compensació per la província i districte de Girona, varem veure triomfar en aquelles eleccions al company Miquel Santalí i ~~■~~, que va ésser aquell el primer càrrec públic que va desempenyar i després tant brillant carrera política havia de fer sota el ~~regim~~ <sup>regim</sup> republicà, com es sabut. A Girona, en aquelles eleccions ~~regionalis-~~ <sup>regionalis-</sup>tes i republicans varem derrotar completament al bloc de monarquics i catòlics, amb la qual cosa les nostres respectives minories augmentaven el nombre de llurs diputats.

En els ~~■~~ o converses per a la renovació del Consell i de la Taula de l'assemblea de la Mancomunitat, nosaltres els republicans, varem proposar als regionalistes ~~■~~ -nos al exemple de la Diputació de Girona, amb tot i que varem haver de vencer resistències per part dels nostres companys de Tarragona que estaven inquiets

i amb raó, contra els regionalistes, per la participació que aquests havien pres en les malifetes comeses en les eleccions celebrades en aquella província i a conseqüència de les quals els fou presa als republicans la majoria i el govern de la Diputació corresponent. Amb tot, va imposar-se als tarragonins el seny i el sentit patriòtic i acceptada que fou l'intel·ligència pels dirigents de la minoria regionalista de la Mancomunitat, que era la més important puig representava ella sola més de la 3<sup>a</sup> part dels diputats, varem acordar anar al copo en la elecció del nou Consell. A nosaltres, els republicans, se'ns reservaren tres llocs en el mateix, dels altres 6, 5 els ocuparen regionalistes i per indicació d'aquests, a la qual nosaltres ens sometirem amb complaença fou respectat en el seu anterior lloc en el Consell, el diputat per Tarragona n'Anselm Guasch, el qual malgrat el seu caracter de liberal-monàrquic, havia actuat dins la Mancomunitat, com un acabat i noble defensor d'aquesta i dels interessos de la nostra terra i que en la qüestió dels telèfons, de la qual he parlat abans, demostrà una gran fermesa de caràcter.

254.

L'elecció del nou consell s'efectuà el dia 31 d'agost en que precisament s'escau el meu sant i el copo va reixir completament, trionfant la candidatura de la coalició, per una important majoria de vots. Jo que vaig tenir el número més reduït de vots, 33 ó 34, vaig obtenir 10 ó 12 vots més que cap altre candidat de la candidatura de l'oposició, formada per monàrquics, reformistes, lerouxistes.

Un cop elegit el consell, els consellers ens varem repartir les ponències o Departaments de la Mancomunitat en la forma següent:

Presidència: Joan Puig i Cadafalch

Hisenda: D. Joan Vallés i Pujals

Cultura: D. JOsep Sol i Mestre

Beneficència: D. Jaume de Riba i d'Espanya

Obres Públiques: D. Agustí Riera i Pau

Telèfons: D. Anselm Guasch Foraster

Ferrocarrils i Obres Municipals: Pere Lloret i Ordeix

Agricultura: D. Pere Mias i Codina

Política Social: D. Ramon Nogués i Comet.

Així constituit el nou Consell es presentà a l'Assemblea a donar-li compte de la seva constitució, essent rebut el nou Consell per diputats i poble amb grans aplaudiments i visques a Catalunya.

Con he dit, dels 9 consellers, 5, els Srs. Puig i Cadafalch, Vallés i Pujals, Sol, de Riba i Dr. Riera, eren regionalistes; 1 monàrquic, El Sr. Guasch; els altres tres pertanyiem a la minoria republicana-nacionalista.

La Ponència que se m'adjudicava a proposta meua i acceptació masiva del Consell, era de nova creació, totes les demés funcionaven ja feia temps. L'únic conseller novell vaig ésser jo. Tots els altres reelegits.

El fet de coincidir la data amb la diada del meu sant ho varen aprofitar els periodistes de la casa que havien estat companys meus durant un llarg nombre d'anys, per a trametre'm una afectuosa salutació a la qual vaig correspondre degudament i en lloc de donar-me fums jo, vaig fer que ells ne fessin amb una

Aquell fou el darrer Consell de la Mancomunitat de Catalunya, el darrer consell legítim de la legítima Mancomunitat. Molts pocs dies després de la nostra elecció ocorregueren en la nostra terra capitalíssims fets polítics que trasbalsaren tota la vida política del país i ocasionaren la mort d'aquell organisme, en el qual tantes esperances tenia posades Catalunya i que tant interessat tasca realitzà en sols 10 anys d'existència. Perquè si bé, la Mancomunitat de les Diputacions Catalanes, sobrevisqué un quant temps a la dissolució de les mateixes elegides pel poble, i els diputats governatius nomenats per la Dictadura que ens succeiren a nosaltres, varen reconstituir la "Mancomunidad de Cataluña" la verdadera Mancomunitat, la legítima i d'esperit català va morir amb la desaparició d'aquelles diputacions legítimes i adhuc la Mancomunidad, al cap de poc temps d'una trista història de relaxaments i d'humiliacions davant dels dictadors, també rebé d'aquests la puntada de peu que la feu saltar a l'ahir definitiu.